

Razvijanje veščin ranljivih odraslih za boj proti dezinformacijam na spletu

Neformalni izobraževalni program za izobraževalce odraslih

Vir: Chat GPT

2026

Avtorji:

FENAN Consulting, Nizozemska

Smart Institute, Slovenija

Klub neformalnega učenja WE, Litva

Eesti People to People, Estonija

Soyka NL, Nizozemska

Ilustracije:

Unsplash

Chat GPT

Izjava o odgovornosti: Evropska komisija podpira objavo tega gradiva. Vsebina odraža stališča avtorjev. Komisija ni odgovorna za kakršno koli uporabo informacij, ki so v njem vsebovane.

To delo je licencirano pod licenco **Creative Commons Attribution–NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0)**. To gradivo lahko prosto kopirate, razširjate in prilagajate za nekomercialne namene, pod pogojem, da ustrezno navedete avtorje in označite morebitne spremembe.

Kazalo

Uvod	7
<i>Kako uporabljati ta priročnik</i>	8
<i>Dodatni viri projekta</i>	9
Izobraževalni pristop	10
<i>Zakaj ta program?</i>	10
<i>Načela učenja</i>	11
<i>Psihološka podlaga</i>	11
<i>Vloga izobraževalcev odraslih</i>	11
<i>Usklajenost z okvirom DigCompEdu</i>	12
Modul 1. Vrste in tehnike dezinformacij	13
Učni cilji	14
<i>Vrste dezinformacij</i>	14
<i>Kako dezinformacija prepričuje</i>	14
<i>Informacijski ekosistemi</i>	14
<i>Učenje iz študij primerov</i>	15
<i>Pristop k učenju</i>	15
<i>Priprava na dejavnosti</i>	15
<i>Nasveti za vodenje</i>	15
<i>VAJA 1.1. Prepoznajte manipulacijo</i>	17
 Seznam za prepoznavanje manipulacije	18
<i>VAJA 1.2. Resnično, zavajajoče ali manipulativno?</i>	19
 Kartice z izjavami	20
 List za razvrščanje informacij	22
<i>Vaja 1.3. Ustvarite lažni prispevek</i>	23
 Predloga za ustvarjanje lažnih objav	24
<i>VAJA 1.4. Premislite, preden delite</i>	25
 Seznam za preverjanje pred deljenjem	26
Modul 2. Kognitivni dejavniki verjetja v dezinformacije	27
Učni cilji	27
<i>Kako naš možgani obdelujejo informacije</i>	28
<i>Zakaj se napačne informacije zdijo resnične</i>	28
<i>Učenje skozi samorefleksijo</i>	28
<i>Učni pristop</i>	29
<i>Priprava na dejavnosti</i>	29
<i>Nasveti za vodenje</i>	29
<i>VAJA 2.1. Iluzija poznanosti</i>	30

 Primer kartic z izjavami	31
 Ocenjevalni list verodostojnosti	32
<i>VAJA 2.2. Hitro razmišljanje proti počasnemu razmišljanju</i>	32
 Delovni list »Hitro proti počasnemu razmišljanju«	34
<i>VAJA 2.3. Ujemite pristranskost</i>	35
 Kartice s pristranskostmi	36
Kartice scenarijev	36
 List za ugotavljanje pristranskosti	37
<i>VAJA 2.4. Kako deluje spomin</i>	38
 Primer zgodbe	39
 Delovni list za priklic spominov	40
<i>VAJA 2.5. Zakaj se to zdi resnično?</i>	41
 Primeri objav v družbenih medijih	42
 Delovni list za razmislek	43
Modul 3. Čustveni dejavniki verjetja v dezinformacije	45
Učni cilji	45
<i>Kako čustva vplivajo na presojanje</i>	46
<i>Čustva, identiteta in pripadnost skupini</i>	46
<i>Obvladovanje čustvenih reakcij</i>	46
<i>Učni pristop</i>	47
<i>Priprava na dejavnosti</i>	47
Nasveti za vodenje	47
<i>VAJA 3.1. Izziv: Čustva proti dokazom</i>	48
 Čustva ali dokazi? Delovni list	49
<i>VAJA 3.2. Zaustavi se, razmisli, odgovori</i>	51
 Delovni list »Ustavite se, razmislite, odzovite se«	52
<i>VAJA 3.3. Ista zgodba, drugačna čustva</i>	54
 Ista zgodba, različna čustva Delovni list » «	55
 Primeri zgodb	56
<i>VAJA 3.4. Kako se oblikujejo čustvena sporočila</i>	57
 Vloga 1. Oblikovalec sporočila	58
 Vloga 2. Kritični analitik	59
 Vloga 3. Član občinstva	59
 Kartice scenarijev	60
Modul 4. Družbeni dejavniki prepričanja v dezinformacije	61
Učni cilji	61
<i>Kako družbeni vpliv oblikuje prepričanja</i>	62
<i>»Eho komore« in »filtrski mehurčki«</i>	62
<i>Zaupanje, identiteta in dialog</i>	62
<i>Učni pristop</i>	63
<i>Priprava na dejavnosti</i>	63
Nasveti za vodenje	63

<i>VAJA 4.1. Razumevanje različnih perspektiv</i>	64
 Delovni list o perspektivah	65
 Kartice z zgodbami	66
<i>VAJA 4.2. Dejstva ali interpretacija?</i>	67
 Dejstva ali interpretacija? Delovni list	68
<i>VAJA 4.3. Gledanje skozi drugačne oči</i>	69
Primer scenarija	70
 Kartice vlog	70
 Delovni list za pripravo	71
<i>VAJA 4.4. Učenje skozi dialog</i>	72
 Smernice za učenje skozi dialog	73
 List za razmislek	74
Modul 5. Kako se boriti proti dezinformacijam	75
Učni cilji	75
<i>Preprečevanje pred popravljanjem</i>	76
<i>Teorija imunizacije</i>	76
<i>Praktične veščine preverjanja</i>	76
<i>Odzivanje na napačne informacije</i>	77
<i>Učenje skozi prakso</i>	77
<i>Digitalna orodja za izobraževalce odraslih</i>	77
<i>Priprava na dejavnosti</i>	77
Nasveti za vodenje	78
<i>VAJA 5.1. Zaustavi se, preveri, odloči se</i>	79
 Primeri kartic	80
 Viri	81
 Seznam za preverjanje	82
<i>VAJA 5.2. Veriga govoric</i>	84
 Kartice s sporočili	85
 Delovni list »Veriga govoric«	86
<i>VAJA 5.3. Mirno odzivajte se</i>	87
 Kartice s scenariji	88
 Kartice z odzivi	89
 List za razmislek	90
<i>VAJA 5.4. Gradnja odporne skupnosti</i>	91
 Delovni list za kartiranje skupnosti	92
Prilagajanje dejavnosti različnim udeležencem	94
<i>Odrasli z omejenimi digitalnimi veščinami</i>	95
<i>Migranti in begunci</i>	95
<i>Starejši odrasli</i>	96
<i>Odrasli z omejeno pismenostjo</i>	96
<i>Mešane skupine</i>	96

Načrtovanje delavnic	98
<i>Uvodna delavnica (90 minut)</i>	99
Učni izidi	99
<i>Polovična delavnica (3 ure)</i>	99
Učni izidi	100
<i>Celodnevna delavnica (6 ur)</i>	100
Učni izidi	101
<i>Izbira dejavnosti za različne učne cilje</i>	101
<i>Izvajanje delavnic prek spleta</i>	101
Zaključek	103
Dodatno branje	105

Vir: Unsplash

Uvod

Ta priročnik je bil pripravljen v okviru projekta Erasmus+ »**Boj proti dezinformacijam na spletu za preprečevanje radikalizacije ranljivih odraslih**«. Njegov namen je podpreti izobraževalce odraslih pri reševanju enega najbolj perečih izzivov sodobnega izobraževanja: pomagati udeležencem prepoznati, kritično ovrednotiti in se odzvati na dezinformacije na spletu.

Danes se izobraževalci vse pogosteje srečujejo z udeleženci, ki v učilnice in delavnice prinašajo informacije iz družbenih omrežij, platform za sporočanje in spletnih skupnosti. Veliko teh informacij je nepopolnih, zavajajočih, čustveno nabitih ali namerno manipulativnih. Za mnoge izobraževalce izziv ni le prepoznavanje dezinformacij, ampak tudi odzivanje na način, ki spodbuja razmislek, ne da bi pri tem prišlo do konfrontacije ali utrjevanja obstoječih prepričanj.

Končni upravičenci tega programa so **ranljivi odrasli**, vključno z ljudmi z omejenimi digitalnimi veščinami, migranti in begunci, socialno izoliranimi posamezniki ter drugimi, ki so lahko še posebej dovzetni za manipulacijo, izključevanje ali radikalizacijo. S krepitvijo

kompetenc izobraževalcev si program prizadeva tem udeležencem pomagati razviti kritično mišljenje, digitalno odpornost in ozaveščeno sodelovanje v demokratični družbi.

Program temelji na preprostem, a pomembnem načelu: napačne informacije se redko sprejemajo zgolj zato, ker ljudem primanjkuje informacij. Prepričanja oblikujejo tudi čustva, osebne izkušnje, družbena identiteta in zaupanje. Zato učinkoviti izobraževalni odzivi zahtevajo več kot le preverjanje dejstev. Zahtevajo empatijo, dialog in priložnosti za udeležence, da razmislijo o tem, kako informacije vplivajo na njihovo mišljenje.

Projekt »Online Combat« zato izobraževalcem odraslih ponuja praktične metode za:

- prepoznavanje in analizo napačnih informacij ter tehnik manipulacije na spletu;
- krepitev kritičnega razmišljanja in digitalne pismenosti udeležencev;
- uporabo privlačnih izobraževalnih pristopov, vključno z digitalnimi orodji in orodji, podprtimi z umetno inteligenco;
- spodbujanje spoštljivega dialoga o kontroverznih temah ob hkratnem spodbujanju demokratičnih vrednot.

Namesto da izobraževalce postavlja v vlogo avtoritet, ki dajejo »pravilne« odgovore, jih program spodbuja, naj delujejo kot posredniki pri raziskovanju. S strukturiranimi razpravami, praktičnimi vajami in skupinskim razmišljanjem se udeležence spodbuja, naj informacije postavljajo pod vprašaj, primerjajo različne perspektive in razvijejo večjo odpornost proti manipulaciji, hkrati pa ohranjajo medsebojno spoštovanje.

Ta priročnik združuje znanje, temelječe na dokazih, z izobraževalnimi dejavnostmi, pripravljenimi za takojšnjo uporabo, ki jih je mogoče prilagoditi različnim učnim okoljem. Skupaj s spletnim tečajem »Online Combat«, orodji, podprtimi z umetno inteligenco, izobraževalno igro in drugimi viri projekta ponuja izobraževalcem odraslih praktičen nabor orodij za krepitev medijske pismenosti in demokratične odpornosti med ranljivimi odraslimi.

Kako uporabljati ta priročnik

Ta priročnik je zasnovan kot **praktično gradivo**, ne kot učbenik. Od izobraževalcev se ne pričakuje, da bodo poučevali vsako poglavje ali izvedli vse dejavnosti. Namesto tega so spodbujeni, da izberejo in prilagodijo gradivo glede na potrebe, izkušnje in interese svojih udeležencev.

Priročnik je razdeljen na **pet tematskih modulov**, od katerih vsak obravnava en ključni vidik dezinformacij:

1. **Vrste in tehnike dezinformacij:** razumevanje, kako nastajajo in se širijo dezinformacije.
2. **Kognitivni dejavniki:** prepoznavanje psiholoških mehanizmov in kognitivnih pristranskosti, ki vplivajo na oblikovanje prepričanj.
3. **Čustveni dejavniki:** raziskovanje, kako čustva vplivajo na širjenje in sprejemanje dezinformacij.
4. **Družbeni dejavniki:** preučevanje vloge identitete, zaupanja in dinamike skupine.
5. **Boj proti dezinformacijam:** uporaba praktičnih strategij, metod preverjanja dejstev in pristopov za preprečevanje širjenja dezinformacij.

Vsak modul sledi isti strukturi:

- kratek pregled teme;
- ključni teoretični koncepti, pomembni za izobraževalce;
- praktične implikacije za izobraževanje odraslih;
- takoj uporabne dejavnosti za učilnico in delavnice;
- delovni listi in podporno gradivo za tiskanje.

Dejavnosti se lahko izvajajo posamično ali pa se združijo v daljše delavnice. Glede na potrebe udeležencev se lahko izobraževalci odločijo, da se osredotočijo na en sam modul ali pa dejavnosti iz več modulov vključijo v širši program usposabljanja.

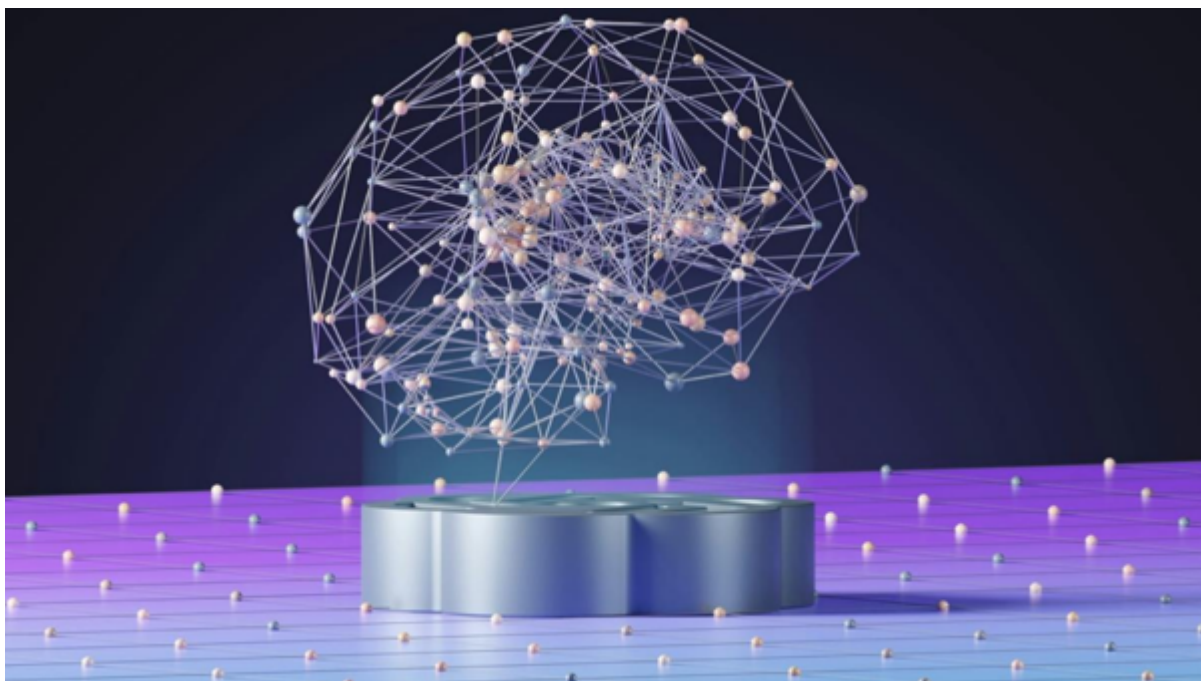
Za največji izobraževalni učinek priporočamo, da kratke teoretične uvodne predstavitve združite z interaktivnimi vajami, skupinskimi razpravami in priložnostmi za osebno razmišljanje. Mnoge dejavnosti je mogoče dopolniti s spletnim tečajem projekta, AI-chatbotom in digitalnimi učnimi orodji, kar udeležencem omogoča, da po delavnici samostojno nadaljujejo z učenjem.

Gradivo je namerno prilagodljivo. Izobraževalce spodbujamo, naj primere, teme za razpravo in študije primerov prilagodijo kulturnemu ozadju, digitalnim veščinam in učnim potrebam svojih udeležencev, pri tem pa ohranijo temeljna načela programa, kot so spoštljiv dialog, razmišljanje na podlagi dokazov in kritična refleksija.

Dodatni viri projekta

Nadaljujte učenje z brezplačnimi *spletnimi* viri projekta *Online Combat*:

- **Spletni tečaj:** moduli, ki jih lahko opravljate v lastnem tempu, z videoposnetki, kvizi in dodatnimi študijami primerov.
- **AI-chatbot:** vadite analizo dezinformacij in prejmite osebno prilagojeno povratno informacijo.
- **Izobraževalna igra:** naučite se tehnik predhodnega razkrivanja lažnih informacij in manipulacije prek interaktivnih simulacij.
- **Gradivo za prenos:** delovni listi za tiskanje, predloge in posodobitve.

Vir: Unsplash

Izobraževalni pristop

Zakaj ta program?

Lažne informacije na spletu so postale del vsakdanjega življenja. Družbena omrežja, platforme za sporočanje in vsebine, ki jih ustvarja umetna inteligenca, učencem vedno bolj otežujejo razlikovanje med zanesljivimi informacijami in manipulacijo. Lažne informacije se pogosto hitro širijo, ker so čustveno privlačne, jih je enostavno deliti in so skladne z obstoječimi prepričanji.

Raziskave kažejo, da ljudje redko sprejmejo dezinformacije zgolj zaradi pomanjkanja znanja. Na prepričanja vplivajo tudi kognitivne pristranskosti, čustva, osebne izkušnje in družbena identiteta. Zato učinkovito izobraževanje o medijski pismenosti zahteva več kot le poučevanje veščin preverjanja dejstev. Zahteva tudi razvoj kritičnega mišljenja, refleksije, čustvene zavesti in spoštljivega dialoga.

Ta program uporablja **na človeka osredotočen izobraževalni pristop**, ki izobraževalcem pomaga obravnavati te različne vidike napačnih informacij prek aktivnega učenja in praktičnih izkušenj.

Načela učenja

Program temelji na več izobraževalnih načelih, ki temeljijo na dokazih.

- **Učenje z delom.** Udeleženci se učijo z analizo avtentičnih primerov, reševanjem problemov, razpravo o primerih iz resničnega življenja in razmišljanjem o lastnem mišljenju, namesto da bi se zgolj učili teoretične koncepte na pamet.
- **Razmislek pred popravkom.** Namesto da bi napačne informacije takoj popravljali, izobraževalci spodbujajo udeležence, naj preučijo, od kod informacije izvirajo, zakaj se zdijo prepričljive in kako je mogoče oceniti njihovo verodostojnost.
- **Dialog in sodelovanje.** Mnoge dejavnosti vključujejo skupinske razprave, igranje vlog in skupinsko analizo, da se udeležencem predstavijo različne perspektive, hkrati pa se ohrani spoštljivo učno okolje.
- **Razvijanje odpornosti namesto pomnjenja dejstev.** Ker se napačne informacije nenehno spreminjajo, se program osredotoča na razvoj prenosljivih kompetenc, ki jih udeleženci lahko uporabijo v novih situacijah, vključno s kritičnim razmišljanjem, ocenjevanjem virov, čustveno zavestjo in digitalno pismenostjo.

Psihološka podlaga

Program temelji na raziskavah s področja psihologije dezinformacij, ki kažejo, da na oblikovanje prepričanj vplivajo trije medsebojno povezani dejavniki:

- **kognitivni dejavniki**, kot so potrditvena pristranskost, ponavljanje in miselne bližnjice;
- **čustveni dejavniki**, vključno s strahom, jezo in moralnim ogorčenjem, ki povečajo verjetnost, da bomo verjeli dezinformacijam in jih širili;
- **socialni dejavniki**, kot so identiteta, pripadnost skupini in zaupanje v družbena omrežja.

Te tri dimenzije tvorijo strukturo programa in se odražajo v vseh učnih dejavnostih. Namesto da bi jih udeleženci študirali kot abstraktne teorije, izkusijo, kako ti mehanizmi delujejo v vsakdanji spletni komunikaciji, ter se naučijo praktičnih strategij za njihovo prepoznavanje in obvladovanje.

Vloga izobraževalcev odraslih

Izobraževalci odraslih imajo pomembno vlogo pri krepitvi odpornosti udeležencev na napačne informacije, zlasti pri delu z migranti, begunci, starejšimi odraslimi in ljudmi z omejeno digitalno pismenostjo.

V okviru tega programa se vzgojitelji ne obravnavajo kot tisti, ki podajajo »pravilne« odgovore, temveč kot **spodbujevalci kritičnega raziskovanja**. Ustvarjajo učna okolja, v katerih se udeleženci počutijo dovolj sproščeno, da postavljajo vprašanja, analizirajo informacije, postavljajo pod vprašaj predpostavke in spoštljivo razpravljajo o spornih temah.

Program zato izobraževalcem pomaga:

- okrepijo svojo digitalno in medijsko pismenost;
- razumeti psihološke mehanizme, ki so podlaga za dezinformacije;
- spodbujajo konstruktiven dialog o spornih vprašanjih;
- oblikujejo zanimive učne dejavnosti, ki spodbujajo kritično mišljenje in demokratično sodelovanje.

Usklajenost z okvirom DigCompEdu

Program je usklajen z **Evropskim okvirom za digitalno kompetenco izobraževalcev (DigCompEdu)**, kar zagotavlja, da udeleženci razvijejo ne le znanje o dezinformacijah, temveč tudi kompetence, potrebne za učinkovito poučevanje digitalne pismenosti.

Področje DigCompEdu	Kako ta program prispeva
Strokovno sodelovanje	Sodelovanje in izmenjava pedagoških praks
Digitalni viri	Kritična ocena in odgovorna raba digitalnih informacij
Poučevanje in učenje	Interaktivne, na učenca osredotočene in igrifikirane dejavnosti
Ocenjevanje	Refleksija, kvizi, delovni listi in formativna povratna informacija
Okrepitev vloge učencev	Vključujoče dejavnosti, prilagojene raznolikim odraslim učencem
Spodbujanje digitalne kompetence udeležencev	Kritično razmišljanje, ocenjevanje virov in odgovorno digitalno državljanstvo

Z vključevanjem teh kompetenc v vseh petih modulih program podpira cilje **Akcijskega načrta** za **digitalno izobraževanje** in spodbuja vseživljenjsko digitalno odpornost med odraslimi udeleženci.

Vir: Unsplash

Modul 1. Vrste in tehnike dezinformacij

Dezinformacija je več kot le lažna informacija. Namenjena je namreč namerno vplivati na to, kako ljudje razmišljajo, čutijo in ravnajo. Z apeliranjem na čustva, utrjevanjem obstoječih prepričanj in izkoriščanjem zaupanja lahko zavajajoče vsebine oblikujejo javno mnenje, povečajo družbeno razdeljenost in prispevajo k radikalizaciji.

Izobraževalci odraslih pogosto delajo z udeleženci, ki se s dezinformacijami srečujejo prek družbenih medijev, platform za sporočanje in neformalnih mrež. Razumevanje delovanja dezinformacij je zato prvi korak k temu, da udeležencem pomagamo kritično ocenjevati informacije na spletu.

Učni cilji

Po zaključku tega modula bodo izobraževalci sposobni:

- razlikovati med različnimi oblikami napačnih informacij in dezinformacij;
- prepoznati pogoste tehnike prepričevanja in propagande;
- razložiti, kako digitalne platforme širijo zavajajoče vsebine;
- voditi dejavnosti, ki učencem pomagajo prepoznati manipulacijo, preden sprejmejo ali delijo informacije.

Vrste dezinformacij

Niso vse zavajajoče informacije namenjene istemu cilju. Koristno je razlikovati med:

- **Napačne informacije** – lažne informacije, ki se delijo brez namena zavajanja.
- **Dezinformacija** – lažne informacije, ki so bile namerno ustvarjene ali deljene z namenom zavajanja.
- **Zavajajoče informacije** – resnične informacije, predstavljene selektivno ali izven konteksta z namenom povzročiti škodo.

V praksi se te kategorije pojavljajo v mnogih oblikah, vključno z lažnimi novicami, manipuliranimi slikami, psevdoznanstvenimi trditvami, sponzoriranimi vsebinami, prikritimi kot novice, in »greenwashingom«. Čeprav se njihovi cilji razlikujejo, vse vplivajo na to, kako ljudje interpretirajo informacije, namesto da bi zgolj predstavljale dejstva.

Kako dezinformacija prepričuje

Uspešna dezinformacija redko temelji na prepričljivih dokazih. Namesto tega se opira na psihološko prepričevanje.

Med pogoste tehnike spadajo:

- apeliranje na čustva, kot so strah, jeza ali ponos;
- uporabo avtoritetnih oseb ali domnevnih strokovnjakov;
- ustvarjanje vtisa, da »vsi verjamejo v to«;
- predstavljanje le izbranih informacij ob ignoriranju nasprotnih dokazov;
- ponavljanje preprostih sporočil, dokler ne postanejo znana.

Te tehnike so učinkovite, ker se ljudje pogosto zanašajo na hitre intuitivne sodbe namesto na skrbno preverjanje, zlasti v hitro spreminjajočih se spletnih okoljih.

Informacijski ekosistemi

Digitalne platforme vplivajo ne le na to, katere informacije ljudje vidijo, ampak tudi na to, kako hitro se te širijo.

Algoritmi imajo tendenco, da dajejo prednost vsebinam, ki spodbujajo interakcijo, zaradi česar so čustveno nabita in kontroverzna sporočila bolj vidna. Hkrati pa »filtrski mehurčki«

in »odmevne komore« zmanjšujejo izpostavljenost alternativnim stališčem ter utrjujejo obstoječa prepričanja.

Pomembno vlogo igra tudi zaupanje. Ljudje so pogosto bolj pod vplivom informacij, ki jih delijo prijatelji, sorodniki, voditelji skupnosti ali vplivneži, kot pa samega izvirnega vira. Razvijanje zdravega skepticizma zato zahteva ocenjevanje tako vsebine kot tudi njenega vira.

Učenje iz študij primerov

Primeri iz resničnega življenja pomagajo udeležencem prepoznati tehnike manipulacije v avtentičnih kontekstih.

Ta modul uporablja študije primerov s področij, kot so politična komunikacija, migracije, javno zdravje in okoljska komunikacija, da ponazori, kako dezinformacije združujejo čustvene pozive, ponavljanje in selektivne dokaze.

Pri razpravi o kontroverznih temah se je treba osredotočiti na analizo **delovanja sporočila**, ne pa na razpravo o političnih mnenjih ali osebnih prepričanjih. Ta pristop spodbuja kritično mišljenje in hkrati ohranja spoštljivo učno okolje.

Pristop k učenju

Dejavnosti v tem modulu temeljijo na aktivni udeležbi in ne na predavanjih. Udeleženci analizirajo realistične objave v družbenih medijih, prepoznajo tehnike manipulacije, razpravljajo o tem, zakaj se sporočila zdijo prepričljiva, še nato pa ocenijo njihovo točnost.

Ta zaporedje je namerno. Raziskave kažejo, da je razumevanje, **zakaj se dezinformacije zdijo prepričljive**, pogosto učinkovitejše kot zgolj predstavljanje dejanskih popravkov. Cilj ni zapomniti si primere lažnih informacij, ampak razviti prenosljive veščine, ki jih lahko udeleženci uporabijo, kadarkoli naletijo na nove spletne vsebine.

Priprava na dejavnosti

Mnogi ranljivi odrasli naletijo na dezinformacije prek vsakdanjih digitalnih platform, kot so Facebook, TikTok, YouTube, WhatsApp, Telegram ali Instagram, in ne prek tradicionalnih medijev. Sporočila so pogosto čustveno privlačna, vizualno prepričljiva in jih delijo zaupanja vredni prijatelji ali člani skupnosti, zaradi česar se zdijo verodostojna, še preden so kritično ocenjena.

Dejavnosti v tem modulu so zasnovane tako, da udeležencem pomagajo prepoznati pogoste tehnike manipulacije, ne da bi pri tem povzročale sramoto, konfrontacijo ali politične spore. Poudarek ni na tem, da se udeležencem pove, kaj naj verjamejo, ampak na tem, da se jim pomaga, da se ustavijo, zastavijo vprašanja in informacije kritičneje ocenijo, preden jih sprejmejo ali delijo naprej.

Nasveti za vodenje

Pri uporabi teh dejavnosti:

- **Ustvarite psihološko varno okolje.** Poudarite, da je vsakdo dovzeten za dezinformacije, in se izogibajte posmehovanju napačnih prepričanj.
- **Osredotočite se na mehanizme, ne na mnenja.** Analizirajte, kako sporočila prepričujejo, namesto da razpravljate o političnih ali ideoloških stališčih.
- **Pred popravkom spodbujajte razmislek.** Postavljajte vprašanja, kot so »Kaj naredi to sporočilo prepričljivo?« ali »Katera čustva vzbuja?«, preden razpravljate o tem, ali so informacije točne.
- **Uporabljajte dostopna gradiva.** Kratka besedila, vizualni primeri, delovni listi in skupinska analiza so še posebej učinkoviti za udeležence z različnimi jezikovnimi in digitalnimi veščinami.
- **Normalizirajte negotovost.** Udeležence spodbujajte, naj rečejo: »Nisem prepričan«, »Potrebujem več informacij« ali »To bi najprej preveril«. Razvijanje te navade je pomemben korak k digitalni odpornosti.

Naslednje dejavnosti uporabljajo realistične, a izmišljene primere za ponazoritev pogostih tehnik širjenja napačnih informacij, pri čemer se izogibajo utrjevanju škodljivih zgodb ali nepotrebnemu čustvenemu stisku.

VAJA 1.1. Prepoznajte manipulacijo

 Cilj	Prepoznajte pogoste tehnike širjenja napačnih informacij in manipulacije v objavah na družbenih omrežjih.
 Čas	30 min
 Skupina	6–12 udeležencev
 Materiali	Kartice za družbena omrežja, delovni list za prepoznavanje manipulacije, pisala
 Zahtevnost	Začetniki

Navodila

1. Udeležence razdelite v majhne skupine.
2. Vsaki skupini dajte 3–4 kartice družbenih omrežij.
3. Udeležence prosite, naj:
 - prepoznajo vrsto sporočila;
 - izpostavijo tehnike manipulacije;
 - se odločijo, ali bi mu zaupali ali ga delili.
4. Predstavite pogoste tehnike:
 - čustveni jezik;
 - lažna avtoriteta;
 - nujnost;
 - družbeno potrditev („vsi to pravijo“);
 - okvirjanje v smislu zarote;
 - selektivne informacije.
5. Pozovite vsako skupino, naj predstavi svojo analizo.

Razmislek

- Kateri prispevek se je zdel najbolj prepričljiv?
- Kateri manipulacijski prijemi so se pojavljali najpogosteje?
- Kateri opozorilni znaki so bili najlažje prepoznavni?
- Ali so čustva vplivala na vašo presojo?

Nasvet za moderatorja

Razpravo usmerite na to, **kako** sporočilo prepričuje, in ne na to, ali se udeleženci z njim strinjajo.

Seznam za prepoznavanje manipulacije

Objava / Primer št.: _____

Kaj opazite?

- ☐ Čustveni jezik
- ☐ Strah ali jeza
- ☐ Nujnost („Ukrepite takoj!“)
- ☐ Strokovnjak brez dokazov
- ☐ »Vsi pravijo...«
- ☐ Enostranske informacije
- ☐ Ni zanesljivega vira
- ☐ Sumljiva slika
- ☐ Naslov, ki privablja klike
- ☐ Drugo: _____

Razmislek

Kaj je glavno sporočilo?

Bi zaupali tej objavi?

☐ Da ☐ Ne ☐ Ne vem

Bi ga delili? Zakaj?

Kako bi lahko preverili te informacije?

VAJA 1.2. Resnično, zavajajoče ali manipulativno?

 Cilj	Razlikujte med dejanskimi, zavajajočimi, manipulativnimi in nepreverljivimi informacijami.
 Čas	20–30 min
 Skupina	6–12 udeležencev
 Material	Kartice z izjavami, razvrstitveni list, nalepke s kategorijami
 Zahtevnost	Začetniki

Navodila

1. Kartice z izjavami razporedite po mizi ali steni.
2. Udeleženci delajo v parih.
3. Vsak par razvrsti vsako trditev v eno od naslednjih kategorij:
 - Večinoma res
 - Zavajajoče
 - Manipulativno
 - Nemogoče preveriti
4. Udeležence prosite, naj pojasnijo svoje odločitve.
5. Spodbudite razpravo o:
 - manjkajočem kontekstu;
 - selektivnih dejstvih;
 - čustvenem okvirjanju;
 - nezanesljivih virih.

Razmislek

- Katera trditve so bile najtežje razvrstiti?
- Zakaj so nekatere informacije zavajajoče, namesto da bi bile popolnoma napačne?
- Zakaj so čustveno dramatična sporočila pogosto bolj prepričljiva?

Nasvet za vodenje

Ni vedno enega samega pravega odgovora. Udeležence spodbujajte, naj utemeljijo svoje razmišljanje.

✂ Kartice z izjavami

1 	»Zdravniki sovražijo ta preprost trik!«
2 	»Študija kaže, da ljudje po sprehodu bolje spijo.«
3 	»Na tisoče ljudi se skrivaj nadomešča.«

4 	»Zadnje novice: Nov zakon uničuje vaše pravice!«
5 	»Znanstveniki so glede tega vprašanja razdeljeni.«
6 	»Ta video je bil izbrisan, ker se bojijo resnice.«

List za razvrščanje informacij

Kartica	 Zanesljivo	 Potreben je večji kontekst	 Manipulativno	 Ni mogoče preveriti	Zakaj? (1–2 ključne besede)
1	☐	☐	☐	☐	_____
2	☐	☐	☐	☐	_____
3	☐	☐	☐	☐	_____
4	☐	☐	☐	☐	_____
5	☐	☐	☐	☐	_____
6	☐	☐	☐	☐	_____

Razmislek

Katera trditev je bila najtežja za razvrstitev? Zakaj?

Kateri opozorilni znaki so vam pomagali pri odločitvi?

- ☐ Čustveni jezik
- ☐ Manjkajoči dokazi
- ☐ Naslov, namenjen privabljanju klikov
- ☐ Avtoriteta brez dokazov
- ☐ Nujnost
- ☐ Enostranske informacije
- ☐ Drugo: _____

Vaja 1.3. Ustvarite lažni prispevek

 Cilj	Razumeti, kako so zavajajoče objave v družbenih medijih namerno oblikovane.
 Čas	30 min
 Skupina	6–12 udeležencev
 Material	Delovni list za ustvarjanje lažnih objav, primeri naslovov, pisala
 Zahtevnost	Srednja

Navodila

1. Udeležence razdelite v majhne skupine.
2. Pojasnite, da bo vsaka skupina ustvarila izmišljeno zavajajočo objavo za družbena omrežja.
3. Vsaka skupina izbere:
 - o temo;
 - o čustveni sprožilec;
 - o naslov;
 - o opis slike;
 - o lažni citat strokovnjaka;
 - o izraz, ki vzbuja občutek nujnosti.
4. Skupine predstavijo svoje objave.
5. Ostali udeleženci prepoznajo uporabljene manipulacijske tehnike.

 Pomembno: Vsi primeri morajo biti izmišljeni, izogibajte se ekstremističnim, rasističnim ali travmatičnim temam.

Razmislek

- Kateri prijemi so prispevke naredili verodostojne?
- Je bilo ustvarjanje zavajajoče vsebine lažje, kot ste pričakovali?
- Kako lahko prepoznavanje teh vzorcev pomaga na spletu?

Nasvet za moderatorja

Cilj ni ustvarjanje prepričljivih dezinformacij, ampak razumevanje, kako je manipulacija zgrajena.

Predloga za ustvarjanje lažnih objav

 Tema _____

 Čustvo ☐ Strah ☐ Jeza ☐ Upanje ☐ Ponosenost ☐ Radovednost ☐ Nujnost |

 Naslov _____ |

 Avtoriteta _____ |

 Slika Opišite sliko, ki bi jo uporabili:
_____ |

 Poziv k dejanju ☐ Delite zdaj ☐ Ne zamudite tega ☐ Več informacij ☐ Ukrepajte zdaj

☐ Drugo: _____ |

Kakšne tehnike ste uporabili?

- ☐ Čustveni jezik
- ☐ Lažna avtoriteta
- ☐ Nujnost
- ☐ Družbeno dokazilo
- ☐ Naslov, ki privablja klike
- ☐ Selektivne informacije
- ☐ Predstavljanje v luči zarote
- ☐ Drugo: _____

 Razmislek

Zakaj bi ljudje verjeli ali delili ta prispevek?

VAJA 1.4. Premislite, preden delite

 Cilj	Razvijte navado, da pred deljenjem spletnih vsebin te najprej ocenite.
 Čas	20 min
 Skupina	6–12 udeležencev
 Material	Seznam za preverjanje »Premisli, preden objaviš«, primeri objav na družbenih omrežjih
 Zahtevnost	Začetniki

Navodila

1. Predstavite več čustveno privlačnih objav na družbenih omrežjih.
2. Udeleženci posamično izpolnijo kontrolni seznam, preden se odločijo, ali bi posamezno objavo delili.
3. V majhnih skupinah primerjajte odločitve.
4. Razpravljajte o tem, kako upočasnitev spreminja dožemanje.
5. Predstavite idejo, da se dezinformacije pogosto opirajo na takojšnje čustvene reakcije.

Razmislek

- Ali se je vaša odločitev spremenila po izpolnitvi kontrolnega seznama?
- Katera vprašanja so bila najbolj koristna?
- Kaj ponavadi povzroči, da ljudje vsebino delijo prehitro?

Nasvet za moderatorja

Poudarite, da je nekaj dodatnih sekund, porabljenih za preverjanje informacij, eden najpreprostejših in najučinkovitejših načinov za zmanjšanje širjenja napačnih informacij.

Seznam za preverjanje pred deljenjem

Primer / Številka objave: _____

 Pred deljenjem se vprašajte:

	Vprašanje	 Da	 Ne
	Ali vem, od kod izvirajo te informacije?	☐	☐
	Ali obstajajo dokazi in ne le čustvena retorika?	☐	☐
	Ali naslov poskuša šokirati, prestrašiti ali provocirati?	☐	☐
	Ali lahko te informacije preverim z drugimi zanesljivimi viri?	☐	☐
	Ali reagiram čustveno, namesto da bi razmišljal kritično?	☐	☐
	Bi to še vedno delil, če bi počakal nekaj minut?	☐	☐

Končna odločitev

- ☐ To bi delil.
- ☐ Najprej bi to preveril.
- ☐ Ne bi ga delil.

Razmislek

Katero vprašanje vas je najbolj prisililo k razmisleku?

Kaj bi storili, preden bi delili ta prispevek?

 Ne pozabite

Ustavite se. Preverite. Razmislite kritično. Šele nato se odločite.

Vir: Unsplash

Modul 2. Kognitivni dejavniki verjetja v dezinformacije

Ljudje ne verjamejo napačnim informacijam zato, ker jim primanjkuje inteligence ali izobrazbe. Namesto tega se zanašajo na običajne miselne bližnjice, ki jim pomagajo hitro obdelati velike količine informacij. Te bližnjice so bistvene za vsakodnevno sprejemanje odločitev, vendar lahko ljudi tudi naredijo bolj dovzetne za zavajajoče informacije, zlasti v hitro spreminjajočih se digitalnih okoljih.

Za izobraževalce odraslih je razumevanje teh kognitivnih procesov pomembno, saj preusmerja poudarek s popravljanja »napačnih odgovorov« na pomoč udeležencem pri razumevanju **njihovega načina razmišljanja**. Ta pristop zmanjšuje obrambno držo in spodbuja razmislek namesto konfrontacije.

Učni cilji

Po zaključku tega modula bodo izobraževalci sposobni:

- prepoznati pogoste kognitivne pristranskosti, ki vplivajo na prepričanja;

- razložiti, zakaj se ponavljajoča ali čustveno privlačna sporočila zdijo prepričljiva;
- učencem pomagati razlikovati med znanim in dokazi;
- spodbujati dejavnosti, ki spodbujajo reflektivno namesto avtomatsko mišljenje.

Kako naš možgani obdelujejo informacije

Človeški možgani nenehno poenostavljajo informacije, da bi lahko hitro sprejemali odločitve. Namesto da bi skrbno analizirali vsako sporočilo, se ljudje pogosto zanašajo na miselne bližnjice, znane kot **kognitivne pristranskosti** in **heuristike**.

Te bližnjice so koristne v vsakdanjem življenju, vendar lahko povečajo tudi dovzetnost za napačne informacije. Na primer:

- **Pogojevanje s potrditvijo** spodbuja ljudi, da iščejo informacije, ki podpirajo obstoječa prepričanja.
- **Predsodek poznanosti (učinek iluzorne resnice)** povzroča, da se ponavljajoče se informacije zdijo bolj verodostojne.
- **Zakotavljanje** povzroča, da prvi vtisi vplivajo na kasnejše sodbe.
- **Prevelika samozavest** lahko pripelje do tega, da ljudje precenjujejo svojo sposobnost kritičnega presojanja informacij.

Ti procesi vplivajo na vsakogar in jih je treba razumeti kot normalne značilnosti človeškega mišljenja, ne pa kot osebne slabosti.

Zakaj se napačne informacije zdijo resnične

Mnoga zavajajoča sporočila so prepričljiva ne zato, ker vsebujejo trdne dokaze, ampak zato, ker so enostavna za razumevanje, čustveno privlačna in se z njimi nenehno srečujemo.

Preprosti slogani, dramatični naslovi, osebne zgodbe in čustveno nabit jezik zahtevajo le malo miselnega napora za obdelavo. Zato se pogosto zdijo bolj prepričljivi kot podrobne, na dokazih temelječe razlage.

Ljudje si tudi pogosto zapomnijo glavno sporočilo, medtem ko pozabijo, od kod je prišlo ali ali je bilo kasneje popravljeno. Ponavljajoča se izpostavljenost še dodatno poveča poznavanje, zaradi česar se sporočilo zdi vse bolj verodostojno.

Razumevanje teh mehanizmov pomaga učencem, da se ustavijo, preden sprejmejo informacije zgolj zato, ker se jim zdijo znane ali očitne.

Učenje skozi samorefleksijo

Dejavnosti v tem modulu spodbujajo udeležence, da preučijo svoje lastno razmišljanje, namesto da ocenjujejo prepričanja drugih.

Udeleženci raziskujejo vprašanja, kot so:

- Zakaj se mi to sporočilo zdi prepričljivo?
- Katera miselna bližnjica bi lahko vplivala na mojo presojo?

- Ali se zanašam na dokaze ali na to, da mi je nekaj znano?
- Ali reagiram avtomatično ali razmišljam kritično?

Ta reflektivni pristop udeležencem pomaga spoznati, da na vsakogar vplivajo kognitivne pristranskosti in da lahko preiščeno razmišljanje zmanjša njihov vpliv.

Učni pristop

Vaje v tem modulu združujejo kratka pojasnila z interaktivnimi dejavnostmi, ki kognitivne pristranskosti naredijo vidne v vsakdanjih situacijah. Namesto da bi od udeležencev zahtevali, da si zapomnijo psihološke koncepte, ti izkusijo, kako pozornost, ponavljanje in intuitivno razmišljanje vplivajo na njihove lastne odločitve.

Z analizo realističnih primerov, primerjavo prvih vtisov s kasnejšimi razmišljanji in razpravo o svojem razmišljanju z drugimi udeleženci razvijejo večjo zavest o tem, kako nastajajo prepričanja in kako lahko na spletu sprejemajo bolj preiščene odločitve.

Priprava na dejavnosti

Ljudje pogosto verjamejo napačnim informacijam ne zato, ker so nepredvidni ali neinteligentni, ampak zato, ker človeški možgani naravno iščejo hitre, preproste in znane razlage. Te dejavnosti udeležencem pomagajo prepoznati lastne vzorce razmišljanja v spodbudnem in neosodnem okolju.

Nasveti za vodenje

Pri izvajanju teh dejavnosti:

- **Normalizirajte kognitivne pristranskosti.** Poudarite, da se vsi zanašajo na miselne bližnjice, ne glede na izobrazbo ali izkušnje.
- **Osredotočite se na razmišljanje, ne na to, da imate prav.** Udeležence spodbujajte, naj pojasnijo, kako so prišli do zaključka, namesto da ga zagovarjajo.
- **Uporabljajte vsakdanje primere.** Zdravstveni nasveti, oglasi, viralni videi in objave na družbenih omrežjih so običajno bolj razumljivi kot politične razprave.
- **Upočasnite proces odločanja.** Udeležencem dajte čas za razmislek, preden začnete razpravljati o informacijah ali jih ocenjevati.
- **Spodbujajte negotovost.** Udeleženci naj se počutijo udobno, ko rečejo: »Nisem prepričan« ali »Potrebujem več informacij, preden se odločim«.

Naslednje dejavnosti udeležencem pomagajo prepoznati pogoste kognitivne pristranskosti, razlikovati med poznanostjo in dokazi ter razviti navade reflektivnega razmišljanja, preden sprejmejo ali delijo informacije.

VAJA 2.1. Iluzija poznanosti

 Cilj	Doživite, kako ponavljajoča se izpostavljenost vpliva na zaznano verodostojnost.
 Čas	20–30 min
 Skupina	6–12 udeležencev
 Material	Kartice z izjavami, list za ocenjevanje verodostojnosti, pisala
 Zahtevnost	Začetniki

Navodila

1. Vsakemu udeležencu razdelite ocenjevalni list verodostojnosti.
2. Eno po eno predstavite šest kratkih izjav.
3. Nekatere izjave naj se med aktivnostjo pojavijo večkrat, ne da bi opozarjali na ponavljanje.
4. Po vsaki izjavi udeleženci ocenijo, kako verjetna se jim zdi.
5. Razkrijte, da je bilo ponavljanje namerno, in primerjajte ocene.
6. Spodbudite razpravo o tem, kako poznavanje vpliva na presojanje.

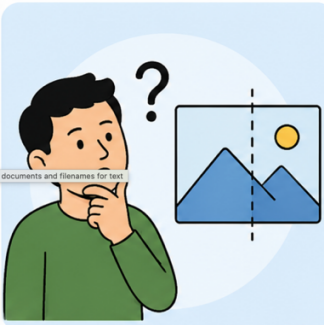
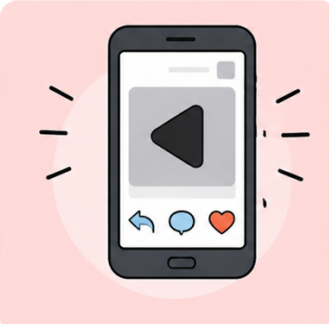
Razmislek

- Kateri izjavi so se zdeli najbolj verodostojni?
- Ali so se ponovljene izjave zdele bolj verodostojne?
- Zakaj ponavljanje vpliva na našo presojo?
- Kje na spletu naletimo na ponavljajoča se sporočila?

Nasvet za moderatorja

Udeležence opozorite, da namen **ni odločiti, ali so trditve resnične**, ampak opazovati, kako ponavljajoča izpostavljenost vpliva na njihovo dojemanje.

Primer kartic z izjavami

	1. Večina ljudi ne more prepoznati slik, ki jih je ustvarila umetna inteligenca.		4. Ljudje bolj zaupajo informacijam, ki jih delijo prijatelji, kot tistim, ki jih delijo neznanci.
	2. Pitje vode izboljša koncentracijo.		5. Viralni prispevek je običajno točen.
	3. Platforme družbenih omrežij skrivaj prisluškujejo pogovorom.		6. Če informacijo vidimo večkrat, se nam zdi resnična.

Ocenjevalni list verodostojnosti

Udeleženec: _____

Kako verodostojna se vam zdi vsaka trditev?

Izjava	 1Neverjetna	 2	 3	 4	 5Zelo verjetno
1	☐	☐	☐	☐	☐
2	☐	☐	☐	☐	☐
3	☐	☐	☐	☐	☐
4	☐	☐	☐	☐	☐
5	☐	☐	☐	☐	☐
6	☐	☐	☐	☐	☐

 Razmislek

Katera izjava se vam je zdela najbolj verjetna? Zakaj?

Ali so se vam ponavljajoče izjave zdele bolj prepričljive?

☐ Da ☐ Ne ☐ Ne vem

Kaj nam ta dejavnost pove o dezinformacijah na spletu?

VAJA 2.2. Hitro razmišljanje proti počasnemu razmišljanju

 Cilj	Primerjajte avtomatične prve vtise z reflektivno analizo informacij na spletu.
 Čas	30 min

 Skupina	6–12 udeležencev
 Material	Kartice za družbena omrežja, delovni list »Hitro proti počasnemu razmišljanju«, stoparica
 Zahtevnost	Začetniki

Navodila

1. Udeležencem **10 sekund** prikazujte objavo na družbenih omrežjih.
2. Prosite jih, naj brez razprave zabeležijo svojo takojšnjo reakcijo.
3. Udeležencem dajte **2–3 minute časa**, da isti prispevek natančneje analizirajo s pomočjo delovnega lista.
4. Prve vtise primerjajte z drugo analizo.
5. Razpravljajte o tem, kako je upočasnitev spremenila njihovo presojo.

Razmislek

- Ali se je vaše mnenje spremenilo po analizi objave?
- Kaj je vplivalo na vašo prvo reakcijo?
- Kakšne pomembne informacije ste opazili šele kasneje?
- Kako lahko upočasnitev pomaga zmanjšati širjenje napačnih informacij?

Nasvet za moderatorja

Poudarite, da je sprememba mnenja po pregledu dokazov prednost, ne slabost.

Delovni list »Hitro proti počasnemu razmišljanju«

Udeleženec: _____

Številka objave/primeri: _____

Prva reakcija (10 sekund)

	Vprašanje	Odgovor
	Kaj je najprej pritegnilo vašo pozornost?	_____
	Kakšno čustvo si občutil?	_____
	Moj prvi vtis	☐ Zaupanje ☐ Dvom ☐ Ne vem

Drugi pogled (2–3 minute)

	Vprašanje	Odgovor
	Kakšni dokazi so na voljo?	_____
	Katere informacije manjkajo?	_____
	Katere tehnike prepričevanja ali vzbujanja čustev opazite?	_____
	Ali je mogoče te informacije preveriti drugje?	☐ Da ☐ Ne ☐ Ne vem

Končna odločitev: Po premisleku...

☐ bi jim zaupal. ☐ bi jih najprej preveril. ☐ jim ne bi zaupal.

Razmislek

Kaj se je spremenilo med vašo prvo reakcijo in končno odločitvijo?

Katero vprašanje si boste zastavili, preden boste informacije delili na spletu?

VAJA 2.3. Ujemite pristranskost

 Cilj	Prepoznajte pogoste kognitivne pristranskosti, ki vplivajo na to, kako ljudje razlagajo informacije na spletu.
 Čas	30 min
 Skupina	6–12 udeležencev
 Material	Kartice s predsodki, kartice s scenariji, list za ujemanje
 Zahtevnost	Srednja

Navodila

1. Predstavite pet pogostih kognitivnih pristranskosti:
 - Pogojevanje potrditve
 - Učinek poznanosti
 - Predsodek avtoritete
 - Negativna pristranskost
 - Heuristika razpoložljivosti
2. Udeležence razdelite v majhne skupine.
3. Vsaki skupini dajte en komplet kartic s pristranskostmi in en komplet kartic s scenariji.
4. Udeležence prosite, naj vsak scenarij povežejo s kognitivno pristranskostjo, za katero menijo, da ga najbolje pojasnjuje.
5. Primerjajte odgovore in razpravljajte o tem, zakaj so različne skupine morda izbrale različne povezave.

Razmislek

- Katera pristranskost je bila najlažje prepoznati?
- Na katero pristranskost naletite najpogosteje na spletu?
- Ali ste katero od teh pristranskosti že sami doživeli?
- Kako lahko prepoznavanje kognitivnih pristranskosti izboljša kritično mišljenje?

Nasvet za vodenje

Nekateri scenariji lahko vključujejo več kot eno pristranskost. Spodbujajte razpravo o tem, **zakaj** so udeleženci sprejeli svoje odločitve, namesto da bi iskali en sam »pravilen« odgovor.

Kartice s pristranskostmi

Kartica	Kognitivna pristranskost
 1	Potrditvena pristranskost
 2	Učinek poznavanja
 3	Predsodek avtoritete
 4	Pristranskost do negativnega
 5	Heuristika razpoložljivosti

Kartice scenarijev

Kartica	Scenarij
 A	»Sledim samo stranem, ki se strinjajo z mojimi mnenji.«
 B	»To trditev sem že večkrat slišal, zato se mi zdi resnična.«
 C	»To je delila znana oseba, zato mora biti zanesljivo.«
 D	»Negativne novice se vedno zdijo pomembnejše.«
 E	»Na spletu sem videl en dramatičen primer, zato mislim, da se to dogaja povsod.«

 List za ugotavljanje pristranskosti

Skupina: _____

Scenarij	Izbrana pristranskost	Zakaj? (1–2 ključne besede)
A	_____	_____
B	_____	_____
C	_____	_____
D	_____	_____
E	_____	_____

★ Razmislek

Kateri scenarij je bilo najtežje ujemati? Zakaj?

Katera pristranskost po vašem mnenju najpogosteje vpliva na vaše spletno vedenje?

VAJA 2.4. Kako deluje spomin

 Cilj	Raziščite, kako čustveno okvirjanje vpliva na pozornost, spomin in priklic spominov.
 Čas	25–30 min
 Skupina	6–12 udeležencev
 Material	Zgodba, različica A, Zgodba, različica B, delovni list za ponovitev spomina, pisala
 Zahtevnost	Srednja

Navodila

1. Udeležence razdelite v dve skupini.
2. **Skupini A** dajte nevtralno različico zgodbe.
3. **Skupini B** dajte čustveno obarvano različico zgodbe.
4. Udeležence prosite, naj zgodbo preberejo (ali poslušajo) le enkrat.
5. Počakajte 3–5 minut, preden razdelite delovni list za priklic spominov.
6. Udeleženci delovni list izpolnijo samostojno.
7. Primerjajte spomine obeh skupin in razpravljajte o razlikah.

Razmislek

- Kateri podrobnosti so se udeleženci najbolj natančno spomnili?
- Kateri podrobnosti so se v spominu razlikovale?
- Ali je čustvena različica povzročila, da so se nekateri podrobnosti zdeli pomembnejši?
- Kako lahko čustveno okvirjanje vpliva na to, kaj si ljudje zapomnijo in kasneje delijo na spletu?

Nasvet za vodenje

Izogibajte se razkritju, da obstajata dve različici, dokler se dejavnost spominjanja ne konča. Presenečenje udeležencem pomaga spoznati, kako okvirjanje vpliva na spomin.

Primer zgodbe

Zgodba A: nevtralna	Zgodba B: Čustveno okvirjena
Obnova javnega parka	Priljubljeni občinski park pred velikimi spremembami
	
Lokalni svet je napovedal načrte za obnovo osrednjega skupnostnega parka naslednji mesec. Projekt vključuje popravilo sprehajalnih poti, zasaditev novih dreves, namestitev dodatnih klopi in zamenjavo opreme na otroškem igrišču. Gradbena dela naj bi trajala približno šest tednov. V tem obdobju bodo nekateri deli parka začasno zaprti, medtem ko bodo drugi ostali odprti. Prebivalci lahko prek spletne strani sveta oddajo pripombe o projektu.	Mnogi lokalni prebivalci so zaskrbljeni, potem ko je občinski svet napovedal velike spremembe v občinskem parku. Priljubljena sprehajališča bodo zaprta, znana drevesa bodo odstranjena, gradbena dela pa se bodo nadaljevala več tednov. Nekateri starši se bojijo, da otroci ne bodo več imeli dostopa do svojega najljubšega igrišča, drugi pa so zaskrbljeni, da bo soseska med obnovo postala manj prijazna. Prebivalce spodbujajo, naj svoje pomisleke izrazijo prek spletne strani občinskega sveta.
	

Delovni list za priklic spominov

Udeleženec: _____

Zgodba: ☐ A ☐ B *(izpolni moderator po razpravi)*

Kaj se je zgodilo?

Čustveni podrobnosti

Katera čustva ali skrbi se spomnite?

Dejstva, ki se jih spomnite

Zapišite vsa dejstva, kraje, datume, številke ali dejanja, ki se jih spomnite.

V čem niste prepričani?

Razmislek

Kateri podrobnosti so vam ostale v spominu?

- ☐ Dejstva
- ☐ Čustva
- ☐ Slike
- ☐ Mnenja
- ☐ Drugo _____

Skupinska razprava

Po razkritju, da sta obstajali dve različici:

- Katera skupina si je zapomnila več čustvenih podrobnosti?
- Katera skupina si je zapomnila več dejanskih podrobnosti?
- Ali se je kdo spomnil informacij, ki so bile **nakazane, a nikoli izrecno navedene**?
- Kako bi lahko čustveno okvirjanje vplivalo na način, kako se zgodbe širijo na družbenih omrežjih?

VAJA 2.5. Zakaj se to zdi resnično?

 Cilj	Razviti metakognitivno zavest z raziskovanjem, zakaj se nekatera sporočila zdijo prepričljiva, preden se odločimo, ali jim bomo zaupali.
 Čas	30–40 min
 Skupina	6–12 udeležencev
 Material	Primeri iz družbenih medijev, delovni list za razmislek, pisala
 Zahtevnost	Srednja

Navodila

1. Udeležencem predložite nekaj realističnih objav iz družbenih omrežij.
2. Prosite jih, naj zapišejo svoje prve vtise, ne da bi razpravljali o vsebini.
3. Udeleženci samostojno izpolnijo delovni list za razmislek.
4. Primerjajte odgovore v parih ali manjših skupinah.
5. Razpravljajte o tem, kako so osebna prepričanja, značilnosti sporočila in dokazi vplivali na sodbe udeležencev.

Razmislek

- Kateri prispevek se vam je zdel najbolj prepričljiv?
- Kaj je vplivalo na vaš prvi vtis?
- Katera vprašanja so vam pomagala razmišljati bolj kritično?
- Kako vam lahko ta razmislek pomaga pri uporabi družbenih medijev?

Nasvet za moderatorja

Udeležence spodbujajte, naj analizirajo **svoje lastno razmišljanje**, ne pa mnenj drugih. Cilj je razumeti, *zakaj* se sporočilo zdi prepričljivo, preden se odločijo, ali je zanesljivo.

Primeri objav v družbenih medijih

Znano	Preprostost
 Daily Health Tips @DailyHealthTips Follow Drinking warm lemon water every morning detoxes your body and boosts your immunity! 🍋💧 Do it for a week and feel the difference! 8:30 AM · May 12, 2024 167 1.2K 3.4K	 Simple Facts @SimpleFacts_ Follow 8 glasses of water a day. Move your body. Eat real food. Sleep enough. That's it. 6:00 PM · Feb 3, 2024 89 2.1K 5.8K
Identiteta Relevantnost	Zaupanje v vir
 Alex Turner ✓ @AlexTurnerFit Follow As a dad and a coach, I only recommend products I use with my own family. Keeping kids active is the best gift we can give them. ❤️ 9:15 AM · Mar 18, 2024 123 743 2.6K	 Dr. Sarah Mitchell ✓ @DrSarahM_D Follow New study: Daily 20-minute walks can reduce the risk of heart disease by up to 30%. Read the full research here 📌 healthresearch.org Daily Walking and Heart Health: New Findings from a 2024 Study 4:45 PM · Apr 28, 2024 56 311 1.1K

Delovni list za razmislek

Udeleženec: _____

Objava / primer št.: _____

Primer 1 – Poznavanje

Vprašanje	Opombe
 Ali ste že kdaj videli podobna sporočila?	_____
 Ali se vam sporočilo zdi znano? Zakaj?	_____
★ Bi vam znanost sporočila vzbudila večje zaupanje vanj?	☐ Da ☐ Ne ☐ Ne vem

Primer 2 – Preprostost

Vprašanje	Opombe
✨ Ali je sporočilo preprosto in lahko zapomnljivo?	_____
💬 Ali so v njem izpuščene pomembne informacije?	_____
★ Ali preprostost prispeva k večji verodostojnosti?	☐ Da ☐ Ne ☐ Ne vem

Primer 3 – Usklajenost z identiteto

Vprašanje	Opombe
👤 Ali se to sporočilo navezuje na vašo identiteto?	_____
❤️ Bi mu kdo v tej skupini zaupal?	_____
★ Ali osebna povezanost poveča zaupanje?	☐ Da ☐ Ne ☐ Ne vem

Primer 4 – Zaupanje v vir

Vprašanje	Opombe
-----------	--------

 Kaj daje vtis, da je vir zaupanja vreden?	_____
 Ali so dejansko navedeni dokazi?	_____
★ Bi zaradi vira zaupali tej objavi?	☐ Da ☐ Ne ☐ Ne vem

★ Končna refleksija

Vprašanje	Opombe
Kateri prispevek se vam je zdel najbolj prepričljiv?	_____
Kateri dejavnik vas je najbolj vplival?	☐ Poznavanje ☐ Preprostost ☐ Identiteta ☐ Vir
Na kaj boste naslednjič posvetili več pozornosti?	_____

Vir: Unsplash

Modul 3. Čustveni dejavniki verjetja v dezinformacije

Čustva močno vplivajo na to, kako ljudje razlagajo, si zapomnijo in delijo informacije. Sporočila, ki vzbujajo strah, jezo, ogorčenje ali upanje, hitreje pritegnejo pozornost in se pogosto zdijo prepričljivejša od nevtralnih informacij. V spletnem okolju se čustveno nabite vsebine tudi pogosteje delijo, kar jih naredi za močno sredstvo za širjenje dezinformacij.

Za ranljive odrasle so čustva lahko še posebej pomembna, saj lahko negotovost, izključenost ali nezaupanje povečajo privlačnost sporočil, ki ponujajo preproste razlage, določajo krivca ali ustvarjajo občutek pripadnosti. Izobraževalci odraslih morajo zato napačne informacije obravnavati ne le kot vprašanje dejstev, temveč tudi kot čustven in socialen proces.

Učni cilji

Po zaključku tega modula bodo izobraževalci sposobni:

- prepoznati pogoste čustvene sprožilce v spletnih vsebinah;
- razložiti, kako čustva vplivajo na presojanje in vedenje pri deljenju;
- razlikovati med čustvenimi reakcijami in dokazi;
- uporabljati praktične strategije za spodbujanje čustvene zavesti in samokontrole.

Kako čustva vplivajo na presojanje

Ljudje se pri ocenjevanju informacij pogosto zanašajo na čustva kot na hiter vodnik. Če sporočilo sproži močno čustveno reakcijo, se lahko zdi pomembnejše, nujnejše ali verodostojnejše, kot je v resnici.

Spletne platforme ta učinek še okrepijo s promocijo vsebin, ki spodbujajo vpletenost. Sporočila, ki sprožajo strah, jezo, moralno ogorčenje ali tesnobo, pritegnejo več pozornosti in se zato lažje širijo.

Med pogoste čustvene sprožilce spadajo:

- **Strah** – poveča pozornost do potencialnih groženj.
- **Jeza** – spodbuja hitro presojanje in obtoževanje.
- **Odpor** – okrepi zavračanje in stereotipe.
- **Negativnost** – zaradi nje se negativne informacije lažje vtisnejo v spomin kot pozitivne.

Te čustvene reakcije so normalne, vendar lahko ovirajo skrbno ocenjevanje, če jih ne preučimo.

Čustva, identiteta in pripadnost skupini

Čustva ne delujejo izolirano. So tesno povezana z identiteto in družbenimi odnosi.

Ljudje so bolj naklonjeni sprejemanju informacij, ki podpirajo njihove vrednote, potrjujejo poglede njihove skupnosti ali krepijo razliko med »ljudmi, kot smo mi« in »ljudmi, kot so oni«. Čustveno nabita sporočila pogosto krepijo te identitete, namesto da bi spodbujala kritično analizo.

Posledično se lahko napačne informacije zdijo prepričljive ne zaradi trdnih dokazov, ampak zato, ker so v skladu z obstoječimi občutki pripadnosti, krivice ali skupnih izkušenj.

Obvladovanje čustvenih reakcij

Cilj medijske pismenosti ni zatiranje čustev, ampak njihovo prepoznavanje, preden se na njih odzovemo.

Odrasli učenci lahko razvijejo preproste navade, ki zmanjšujejo čustveni vpliv:

- preden reagirajo, naj se za trenutek ustavijo;
- prepoznajte čustvo, ki se sproža;
- ločite občutke od dejstev;
- primerjajte več virov;

- z odložitvijo deljenja informacij, dokler te niso preverjene.

Te strategije spodbujajo premišljene odzive namesto impulzivnih in učencem pomagajo razviti večjo odpornost proti čustveni manipulaciji.

Učni pristop

Dejavnosti v tem modulu udeležence spodbujajo, da izkusijo, kako čustva oblikujejo pozornost, spomin in presojanje.

Namesto da bi razpravljali o kontroverznih temah, udeleženci analizirajo realistične primere iz medijev, prepoznavajo čustvene sprožilce, primerjajo čustvene in nevtralne različice sporočil ter vadijo preproste strategije uravnavanja čustev. Pri vseh dejavnostih je poudarek na razumevanju, **kako čustva vplivajo na mišljenje**, ne pa na ocenjevanju prepričanj udeležencev.

Priprava na dejavnosti

Čustvene reakcije so normalen del obdelave informacij. Namen teh dejavnosti ni odpraviti čustev, ampak udeležencem pomagati, da jih prepoznajo in si pred odzivom vzamejo čas za razmislek.

Nasveti za vodenje

Pri delu z emocionalno občutljivimi temami:

- **Ustvarite psihološko varno okolje.** Določite spoštljiva pravila razprave in udeležencem omogočite, da se po potrebi izključijo iz dejavnosti.
- **Priznajte čustva, ne da bi jih še dodatno krepili.** Potrdite občutke in hkrati spodbujajte razmislek o tem, kaj jih je sprožilo.
- **Osredotočite se na komunikacijske strategije, ne na politična mnenja.** Analizirajte, kako so oblikovana sporočila, ne pa ali se udeleženci z njimi strinjajo.
- **Uporabljajte realistične, a netravmatične primere.** Izogibajte se grafičnim podobam ali primerom, ki so usmerjeni v določene identitetne skupine.
- **Spodbujajte razmislek pred razpravo.** Pisni odgovori pogosto zmanjšajo impulzivne reakcije in izboljšajo kakovost pogovora.
- **Dajte zgled pri uravnavanju čustev.** Pokazujte, kako lahko premori, postavljane vprašanj in preoblikovanje čustveno nabitih sporočil podpirajo kritično mišljenje.

Naslednje dejavnosti udeležencem pomagajo prepoznati čustvene sprožilce, razlikovati med čustvi in dokazi ter razviti praktične navade za premišljeno odzivanje na čustveno nabite informacije na spletu.

VAJA 3.1. Izziv: Čustva proti dokazom

 Cilj	Razlikovanje med čustvenimi reakcijami in oceno, temelječo na dokazih, pri razlagi spletnih informacij.
 Čas	35–45 min
 Skupina	6–20 udeležencev
 Material	Novinarski članek ali objava na družbenih omrežjih, delovni list »Čustvo ali dokaz?«, pisala
 Zahtevnost	Začetniki

Navodila

1. Udeležencem predložite realističen novinarski članek ali objavo na družbenih omrežjih.
2. Brez razprave jih prosite, naj zabeležijo svojo takojšnjo čustveno reakcijo.
3. Udeleženci delovni list izpolnijo samostojno.
4. V parih ali majhnih skupinah primerjajo čustvene reakcije in opredelijo:
 - čustveni jezik,
 - dejanske trditve,
 - manjkajoče informacije,
 - podporne dokaze.
5. Udeležence prosite, naj po zaključku analize ponovno preučijo svojo prvotno oceno.

Razmislek

- Katero čustvo ste občutili najprej?
- Ali se je vaša ocena spremenila po analizi dokazov?
- Kateri čustveni signali so vplivali na vaš prvi vtis?
- Kako lahko ločevanje čustev od dokazov izboljša kritično mišljenje?

Nasvet za vodenje

Poudarite, da so čustva dragoceni signali, vendar pri sprejemanju odločitev ali izmenjavi informacij ne smejo nadomestiti dokazov.

Čustva ali dokazi? Delovni list

Udeleženec: _____

Objava / primer št.: _____

1. MOJA REAKCIJA

Kaj sem občutil, ko sem prvič videl sporočilo?

	Vprašanje	Odgovor
	Katero čustvo sem občutil najprej?	_____
	Kako močno je bilo to čustvo?	☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5
	Zakaj sem se takoj odzval?	_____

2. SPOROČILO

Kako sporočilo vpliva na moje čustva?

	Vprašanje	Opombe
	Katera beseda ali slika vzbudi čustva?	_____
	Ali sporočilo vzbuja strah, jezo, nujnost ali upanje?	_____
	K kateremu dejanju spodbuja sporočilo?	_____

3. DOKAZI

Katere informacije podpirajo sporočilo?

	Vprašanje	Opombe
	Katera trditve so dejanske?	_____
	Kateri dokazi so navedeni?	_____
	Katere informacije manjkajo?	_____
	Ali lahko te informacije preverim drugje?	☐ Da ☐ Ne ☐ Ne vem

4. MOJA ODLOČITEV

Po analizi sporočila...

☐ Moje mnenje je ostalo enako. ☐ Moje mnenje se je spremenilo. ☐ Potrebujem več informacij.

 Moja ključna ugotovitev

Kaj vam je pomagalo preiti od čustvene reakcije k bolj uravnoteženi presoji?

VAJA 3.2. Zaustavi se, razmisli, odgovori

 Cilj	Razviti čustveno zavest in vaditi premišljeno odzivanje na čustveno nabite medijske vsebine.
 Čas	30 min
 Skupina	8–12 udeležencev
 Material	Delovni list za razmislek, primer medijskega prispevka (članek, video ali objava na družbenih omrežjih), pisala
 Zahtevnost	Srednja

Navodila

1. Udeležencem predložite primer medijskega vsebina.
2. Prosite jih, naj samostojno izpolnijo delovni list za razmislek.
3. V majhnih skupinah primerjajte odgovore in razpravljajte o tem, kako so čustva vplivala na razlago.
4. Udeležence povabite, naj predlagajo strategije, ki bi jim lahko pomagale, da se v podobnih situacijah odzovejo bolj premišljeno.
5. Povzemite razpravo tako, da poudarite, kako pomembno je prepoznati čustva, preden sprejmete odločitve ali delite informacije.

Razmislek

- Kateri korak je bil najlažji? Kateri je bil najtežji?
- Ali je prepoznavanje vaših čustev spremenilo vašo interpretacijo?
- Kakšne strategije bi vam lahko pomagale, da se pred odzivom za trenutek ustavite?
- Kako bi te strategije lahko izboljšale vaše spletno vedenje?

Nasvet za moderatorja

Ni pravih ali napačnih čustev. Namen je prepoznati čustvene reakcije in se odločiti, kako se odzvati premišljeno in ne avtomatično.

Delovni list »Ustavite se, razmislite, odzovite se«

Udeleženec: _____

Objava / primer št.: _____

1. OPAZITE

Katera čustva ste občutili?

	Vprašanje	Opombe
	Katero čustvo si občutil najprej?	_____
	Katero čustvo naj bi po vašem mnenju to sporočilo sprožilo?	_____

2. RAZMISLI

Kaj je povzročilo ta čustva?

	Vprašanje	Opombe
	Kateri besedi, podobe ali ideje so sprožile vašo reakcijo?	_____
	Ali ste že kdaj prej doživeli podobna čustva?	_____

3. POIMENUJTE GA

Čim natančneje opišite svojo čustveno reakcijo.

	Vprašanje	Opombe
	Ali lahko svoje čustvo opišete natančneje? (npr. zaskrbljenost, razočaranje, tesnoba, radovednost)	_____

4. ODGOVOR

Kako bi lahko svojo reakcijo izrazili na spoštljiv način?

	Vprašanje	Opombe
	Če bi želeli komentirati ali razpravljati o tem prispevku, kaj bi rekli?	_____

5. IZBERITE

Kateri je najboljši naslednji korak?

Vprašanje		Odgovor
	Kaj bi storili zdaj?	☐ Zaustavite ☐ Preverite ☐ Razpravljajte ☐ Delite ☐ Ignorirajte

Moja ključna ugotovitev

Katera strategija vam bo v prihodnosti pomagala odgovarjati bolj premišljeno?

VAJA 3.3. Ista zgodba, drugačna čustva

 Cilj	Raziščite, kako čustveno okvirjanje spreminja način, na katerega ljudje razlagajo, zaupajo in se odzivajo na iste informacije.
 Čas	30–40 min
 Skupina	10–15 udeležencev
 Material	Tri različice iste zgodbe (nevtralna, temelječa na strahu, temelječa na ogorčenju), ocenjevalni list, pisala
 Zahtevnost	Srednja

Navodila

1. Udeležence razdelite v majhne skupine.
2. Vsaki skupini dajte tri različice iste zgodbe:
 - Različica A – nevtralna
 - Različica B – temelji na strahu
 - Različica C – temelji na ogorčenju
3. Udeležence prosite, naj vsako različico preberejo samostojno.
4. Izpolnite ocenjevalni list za vse tri različice.
5. Primerjajte ocene znotraj skupine.
6. Razpravljajte o tem, kako je čustveno okvirjanje vplivalo na dožemanje, zaupanje in pripravljenost za deljenje.

Razmislek

- Katera različica se je zdela najbolj prepričljiva?
- Katera različica je sprožila najmočnejša čustva?
- Ali so močnejša čustva naredila zgodbo bolj verjetno?
- Katera različica bi se najverjetneje širila na družbenih omrežjih? Zakaj?

Nasvet za moderatorja

Šele po razpravi razkrijte, da vse tri zgodbe opisujejo isti dogodek. To udeležencem pomaga spoznati, kako lahko čustveno okvirjanje vpliva na interpretacijo, ne da bi spremenilo osnovna dejstva.

 Ista zgodba, različna čustva Delovni list » «

Udeleženec: _____

 Kaj se je spremenilo med temi tremi različicami?

- ☐ Naslov
- ☐ Izbira besed
- ☐ Slike
- ☐ Ton
- ☐ Dejstva
- ☐ Vrstni red informacij
- ☐ Poziv k dejanju
- ☐ Drugo _____

Različica zgodbe	 Čustva (1–5)	 Verodostojnost (1–5)	 Nujnost (1–5)	 Bi to delil?
 Nevtralno	○ 1 ○ 2 ○ 3 ○ 4 ○ 5	○ 1 ○ 2 ○ 3 ○ 4 ○ 5	○ 1 ○ 2 ○ 3 ○ 4 ○ 5	☐ Da ☐ Ne ☐ Ne vem
 Na strahu temelječe	○ 1 ○ 2 ○ 3 ○ 4 ○ 5	○ 1 ○ 2 ○ 3 ○ 4 ○ 5	○ 1 ○ 2 ○ 3 ○ 4 ○ 5	☐ Da ☐ Ne ☐ Ne vem
 Na podlagi ogorčenja	○ 1 ○ 2 ○ 3 ○ 4 ○ 5	○ 1 ○ 2 ○ 3 ○ 4 ○ 5	○ 1 ○ 2 ○ 3 ○ 4 ○ 5	☐ Da ☐ Ne ☐ Ne vem

★ **Razmislek**

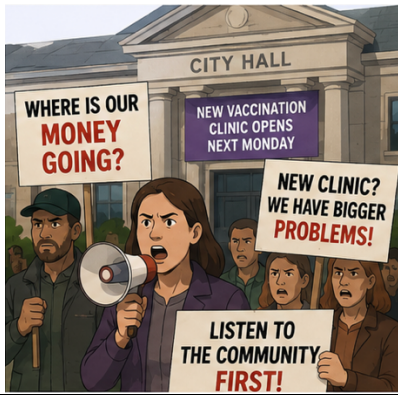
Katera različica...

Vprašanje	Odgovor
Je sprožila najmočnejša čustva?	_____
Se je zdela najbolj verjetna?	_____
Je ustvaril največji občutek nujnosti?	_____
Bi se najpogosteje delila na spletu?	_____

 Moja ključna ugotovitev

Kaj ste se iz te dejavnosti naučili o čustvenem okvirjanju?

Primeri zgodb

Zgodba A.: Nevtralna <i>Zdravstveni center odpre novo kliniko za cepljenje</i> Screenshot	Lokalni zdravstveni center bo naslednji ponedeljek odprl novo kliniko za cepljenje, da bi izboljšal dostop do rednih cepljenj. Klinika bo delovala tri dni na teden, termine pa je mogoče rezervirati prek spleta ali po telefonu. Po navedbah občine je nova storitev namenjena skrajšanju čakalnih dob in izboljšanju dostopa za prebivalce. Udeležba je prostovoljna, ljudje pa se lahko sami odločijo, ali bodo novo kliniko uporabljali ali ne. Dodatne informacije so na voljo na spletni strani občine.
Zgodba B: Na strahu temelječa <i>Prebivalce opozarjajo na vse večja zdravstvena tveganja</i> 	Lokalni zdravstveni uradniki pravijo, da bi lahko več ljudi zbolelo za resnimi boleznimi, če se bodo rutinska cepljenja še naprej odlašala. V odgovor na to občina naslednji ponedeljek odpira novo cepljalno ambulanto. Uradniki opozarjajo, da lahko dolgi čakalni časi povzročijo, da nekateri prebivalci ne bodo pravočasno zaščiteni. Čeprav je udeležba prostovoljna, zdravstveni strokovnjaki ljudi spodbujajo, naj ne odlašajo z pomembnimi cepljenji. Več informacij je na voljo na spletni strani občine.
Zgodba C: Osnovana na ogorčenju <i>Prebivalci dvomijo v prednostne naloge občine</i> 	Nekateri lokalni prebivalci kritizirajo občino, potem ko je ta napovedala odprtje nove klinike za cepljenje naslednji ponedeljek. Kritiki trdijo, da bi bilo treba javna sredstva porabiti za izboljšanje obstoječih zdravstvenih storitev, namesto za ustanavljanje novih objektov. Drugi se sprašujejo, ali so lokalne oblasti pred sprejetjem odločitve prisluhnile skrbem skupnosti. Občina navaja, da je namen klinike skrajšati čakalne dobe in izboljšati dostop. Udeležba ostaja prostovoljna, dodatne informacije pa so na voljo na spletni strani občine.

VAJA 3.4. Kako se oblikujejo čustvena sporočila

 Cilj	Raziskati, kako strategije čustvene komunikacije vplivajo na pozornost, interpretacijo in vedenje pri delitvi.
 Trajanje	35–45 min
 Skupina	9–15 udeležencev (skupine po trije)
 Material	Kartice z vlogami, kartice s scenariji, pisala
 Zahtevnost	Srednja

Navodila

1. Udeležence razdelite v skupine po tri.
2. Dodelite eno od naslednjih vlog:
 - **Oblikovalec sporočil**
 - **Kritični analitik**
 - **Član občinstva**
3. Vsaki skupini dajte kartico s scenarijem.
4. Oblikovalec sporočila ustvari kratek prispevek za družbena omrežja, pri čemer uporabi tehnike čustvene komunikacije, **ne da bi si izmišljal lažna dejstva**.
5. Kritični analitik prepozna prepričevalne tehnike, uporabljene v sporočilu.
6. Član občinstva opiše svojo čustveno reakcijo ter navede, ali bi objavil zaupal ali jo delil.
7. Zamenjajte vloge in ponovite z novim scenarijem.

Razmislek

- Kateri komunikacijski prijemi so pritegnili vašo pozornost?
- Katera čustva so bila najmočnejša?
- Kateri pristopi so najbolj vplivali na zaupanje?
- Kako nam lahko prepoznavanje teh strategij pomaga, da se na spletu odzivamo bolj kritično?

Nasvet za moderatorja

Poudarite, da cilj **ni** ustvarjanje prepričljivih dezinformacij, ampak prepoznavanje, kako lahko komunikacijske odločitve oblikujejo čustvene odzive.

Vloga 1. Oblikovalec sporočila

Vaša vloga

Na podlagi scenarija ustvarite kratek prispevek za družbena omrežja.

 Vaša naloga	Uporabite lahko	Ne
Poskusite, da bo sporočilo: ☐ Privlačno ☐ Čustveno ☐ Enostavno za zapomniti ☐ Enostavno za deljenje	☐ Čustven jezik ☐ Osebna zgodba ☐ Močan naslov ☐ Poziv k dejanju	☒ Izmišljena dejstva ☒ Napadi na posameznike ali skupine ☒ Uporaba žaljivega jezika

Napiši osnutek objave

Vloga 2. Kritični analitik

Vaša vloga

Analizirajte, kako je sporočilo sestavljeno.

Vprašanje	Opombe
♥ Katera čustva poskuša sporočilo sprožiti?	_____
✨ Katere komunikacijske tehnike se uporabljajo?	_____
📄 Katera trditve so dejanske?	_____
? Kateri dokazi manjkajo?	_____
🌐 Bi informacije preverili, preden jih delite?	☐ Da ☐ Ne

✂ _____

Vloga 3. Član občinstva

Vaša vloga

Opišite svojo reakcijo, kot da bi objavo videli na spletu.

Vprašanje	Odgovor
♥ Katere čustvo si najprej občutil/-a?	_____
★ Koliko se vam zdi sporočilo verodostojno?	○ 1 ○ 2 ○ 3 ○ 4 ○ 5
📧 Bi ga delili z drugimi?	☐ Da ☐ Ne ☐ Ne vem
💬 Zakaj?	_____

🔗 Kartice scenarijev

Scenarij 1. Obnova občinskega parka 	Lokalni svet je napovedal načrte za obnovo občinskega parka naslednji mesec. Projekt vključuje popravilo sprehajalnih poti, zasaditev novih dreves, namestitve dodatnih klopi in zamenjavo opreme na otroškem igrišču. Gradbena dela naj bi trajala približno šest tednov. V tem obdobju bodo nekateri deli parka začasno zaprti, drugi pa bodo ostali odprti.
Scenarij 2. Nova politika prisotnosti v šoli 	Lokalna srednja šola je uvedla novo politiko prisotnosti, katere cilj je zmanjšati zamude in neopravičene odsotnosti. Šola trdi, da bo politika pripomogla k izboljšanju učenja in organizacije pouka. Nekateri starši podpirajo spremembe, medtem ko drugi izražajo zaskrbljenost, da nova pravila morda ne bodo dovolj prilagodljiva za družine, ki se soočajo z nepričakovanimi okoliščinami.
Scenarij 3. Spremembe vozniških redov javnega prevoza 	Od naslednjega meseca bo lokalni prevozni organ uvedel nov vozni red za avtobuse in vlake. Spremembe so namenjene izboljšanju povezav in zmanjšanju zamud v konicah. Nekatere proge bodo obratovalle pogostejše, medtem ko bodo druge imele manj večernih voženj. Organ pravi, da bo po uvedbi spremljal povratne informacije potnikov.
Scenarij 4. Omejitve nakupov v supermarketih 	V obdobju nenavadno visokega povpraševanja je več supermarketov začasno omejilo število izbranih izdelkov, ki jih lahko kupi vsak kupec. Po navedbah trgovcev je namen ukrepa zagotoviti, da bodo osnovna blaga ostala na voljo vsem kupcem, dokler se zaloge ne normalizirajo.
Scenarij 5. Nova skupnostna zdravstvena služba 	Občina je napovedala odprtje novega zdravstvenega centra v skupnosti, ki bo zagotavljal preventivne zdravstvene storitve, podporo za duševno dobro počutje in izobraževalne delavnice. Cilj centra je izboljšati dostop do lokalnega zdravstvenega varstva in spodbujati zdrav način življenja. Udeležba v vseh programih je prostovoljna.

Vir: Unsplash

Modul 4. Družbeni dejavniki prepričanja v dezinformacije

Ljudje informacije redko ocenjujejo sami. Prijatelji, družina, sodelavci, spletne skupnosti in omrežja družbenih medijev vsi vplivajo na to, čemu verjamemo in komu zaupamo. Sporočila, ki utrjujejo našo identiteto ali okrepijo naš občutek pripadnosti, se pogosto zdijo verodostojnejša od informacij iz neznanih virov.

Za ranljive odrasle osebe so ti družbeni vplivi lahko še posebej pomembni. Izkušnje izključenosti, negotovosti ali nezaupanja v institucije lahko povečajo zanašanje na mreže vrstnikov in spletne skupnosti, kjer se dezinformacije lahko širijo prek ponavljajočega se deljenja in družbene potrditve, ne pa na podlagi dokazov. Izobraževalci odraslih morajo zato dezinformacije razumeti ne le kot individualno odločitev, ampak tudi kot družbeni proces, ki ga oblikujejo odnosi, zaupanje in skupinska identiteta.

Učni cilji

Po zaključku tega modula bodo izobraževalci sposobni:

- razložiti, kako družbeni odnosi vplivajo na oblikovanje prepričanj;
- prepoznati vlogo identitete, zaupanja in pripadnosti skupini pri napačnih informacijah;
- prepoznati »odmevne komore« in »filtrske mehurčke«;
- spodbujati spoštljiv dialog med različnimi perspektivami.

Kako družbeni vpliv oblikuje prepričanja

Ljudje se pri odločanju o tem, kaj je resnično ali zanesljivo, naravno ozrejo na druge. Informacije, ki jih delijo prijatelji, družinski člani, spoštovane osebnosti v skupnosti ali spletne skupine, se pogosto zdijo prepričljivejše kot sporočila iz neznanih virov.

Pripadnost skupini prav tako vpliva na to, kako ljudje razlagajo informacije. Sporočila, ki podpirajo vrednote »ljudi, kot smo mi«, se pogosto lažje sprejmejo, medtem ko se nasprotujoče informacije lahko postavljajo pod vprašaj ali se jih preprosto ignorira.

To ne pomeni, da so ljudje neracionalni. Družbeno zaupanje nam pomaga učinkovito sprejemati vsakodnevne odločitve, vendar nas lahko tudi naredi bolj ranljive za dezinformacije, kadar zaupanje temelji predvsem na skupinski identiteti in ne na dokazih.

»Eho komore« in »filtrski mehurčki«

Digitalne platforme prilagajajo informacije, ki jih vidimo. Hkrati pa ljudje pogosto sledijo in komunicirajo z drugimi, ki imajo podobna stališča.

Ti dve procesi skupaj ustvarjata informacijska okolja, v katerih se ista sporočila nenehno krepijo.

- **Odmevne komore** se razvijejo prek družbene interakcije znotraj skupnosti z enakimi pogledi.
- **Filtrski mehurčki** nastanejo, ko algoritmi na podlagi preteklega spletnega vedenja priporočajo podobne vsebine.

Ti mehanizmi povečujejo občutek domačnosti, utrjujejo zaupanje v obstoječa prepričanja in zmanjšujejo izpostavljenost alternativnim perspektivam.

Zaupanje, identiteta in dialog

Zaupanje igra pomembno vlogo pri tem, kako ljudje ocenjujejo informacije. Mnogi posamezniki se bolj zanašajo na osebne mreže, voditelje skupnosti ali spletne vplivneže kot na tradicionalne institucije.

Ko se dezinformacije povežejo z identiteto ali pripadnostjo skupini, je zgolj popravljanje dejstev pogosto neučinkovito. Izpodbijanje prepričanja se lahko zdi tudi kot izpodbijanje skupnosti ali vrednot posameznika.

Izobraževalci odraslih lahko podprejo udeležence z ustvarjanjem spoštljivih prostorov, kjer je mogoče brez sodb raziskovati različne perspektive. Cilj ni prepričati udeležence, naj sprejmejo določena mnenja, temveč spodbuditi radovednost, dialog in kritično razmišljanje.

Učni pristop

Dejavnosti v tem modulu udeležencem pomagajo prepoznati, kako družbeno okolje vpliva na njihovo mišljenje.

Udeleženci analizirajo informacijske mreže, prepoznavajo zanesljive vire, raziskujejo različne perspektive prek igranja vlog in dialoga ter razmišljajo o tem, kako spletne skupnosti oblikujejo prepričanja. V celotnem modulu je poudarek na razumevanju družbenega vpliva, ne pa na razpravljanju o političnih ali ideoloških stališčih.

Priprava na dejavnosti

Razprave o identiteti, zaupanju in pripadnosti skupini so lahko čustveno občutljive. Izobraževalci odraslih se morajo zato osredotočiti na ustvarjanje spoštljivega dialoga, ne pa na prepričevanje udeležencev, da je eno stališče pravilno.

Nasveti za vodenje

Pri vodenju teh dejavnosti:

- **Ustvarite psihološko varno okolje.** Pred začetkom se dogovorite o pravilih spoštljive razprave.
- **Osredotočite se na razumevanje, ne pa na prepričevanje.** Udeležence spodbujajte, naj pojasnijo, kako so prišli do svojih zaključkov.
- **Ločite izkušnjo od interpretacije.** Razlikujte med tem, kar se je zgodilo, in tem, kako se to razume.
- **Spodbujajte sprejemanje različnih perspektiv.** Udeležence povabite, naj razmislijo, kako bi različni ljudje lahko razlagali isto situacijo.
- **Cenite negotovost.** Udeleženci naj se počutijo udobno, ko rečejo: »Ne vem« ali »Potrebujem več informacij.«
- **Izogibajte se polarizirajočim primerom.** Kadar je mogoče, uporabljajte vsakdanje situacije iz skupnosti.

Naslednje dejavnosti udeležencem pomagajo prepoznati družbene vplive, razumeti informacijske mreže in vaditi spoštljiv dialog med različnimi perspektivami.

VAJA 4.1. Razumevanje različnih perspektiv

 Cilj	Vaje za razumevanje, kako različni ljudje lahko razlagajo isto vprašanje, ne da bi se strinjali ali nestrinjali z njihovimi zaključki.
 Čas	30–40 min
 Skupina	6–12 udeležencev (v parih ali majhnih skupinah)
 Material	Kartice z zgodbami, delovni list o perspektivi, pisala
 Zahtevnost	Srednja

Navodila

1. Udeležence razdelite v pare ali majhne skupine.
2. Vsaki skupini dajte eno pripovedno kartico.
3. Pojasnite, da je naloga **razumeti razloge za zgodbo**, ne pa jo zagovarjati ali kritizirati.
4. Skupaj izpolnite delovni list »Perspektiva«.
5. Vsaka skupina na kratko predstavi svojo analizo.
6. Razpravljajte o podobnostih in razlikah med pripovedmi.

Razmislek

- Kaj je bilo najtežje pri razumevanju te perspektive?
- Kateri vrednoti ali skrbi so postali jasnejši?
- Ali je razumevanje razlogovanja pomenilo, da ste se z njim strinjali?
- Zakaj je koristno ločevati razumevanje od strinjanja?

Nasvet za moderatorja

Udeležence opozorite, da je cilj **radovednost in ne prepričevanje**. Raziskovanje druge perspektive nam pomaga učinkoviteje komunicirati, tudi kadar se ne strinjamo.

 Delovni list o perspektivah

Skupina: _____

Pripoved: _____

 1. Glavno sporočilo

Kakšna je glavna ideja ali skrb, izražena v tem pripovednem besedilu?

 2. Katere predpostavke vsebuje?

V kaj bi moral nekdo verjeti, da bi to sporočilo imelo smisel?

 3. Katere vrednote ali potrebe so pomembne?

Kateri vrednosti ali skrbi se zdijo najpomembnejše?

- ☐ Varnost
- ☐ Svoboda
- ☐ Pravičnost
- ☐ Zaupanje
- ☐ Skupnost
- ☐ Varnost
- ☐ Spoštovanje
- ☐ Drugo _____

 4. Zakaj bi to lahko bilo prepričljivo?

 5. Druga perspektiva

Kako bi lahko nekdo z drugačnimi izkušnjami gledal na isto vprašanje?

 Razmislek

Kaj ste se naučili o razumevanju različnih perspektiv?

☞ Kartice z zgodbami

	Priprava A – Lokalna bolnišnica	»Ljudje bi morali, kadar koli je to mogoče, uporabljati lokalne bolnišnice, saj močno javno zdravstvo koristi vsem v skupnosti.«
	Zgodba B – Digitalne storitve	»Mnoge javne storitve bi morale ostati na voljo v živo, saj se vsi ne počutijo udobno pri uporabi digitalnih sistemov.«
	Zgodba C – Družbena omrežja	»Neodvisni ustvarjalci pogosto pojasnjujejo zapletene teme bolj jasno kot tradicionalne novinarske hiše.«
	Narativ D – Varnost skupnosti	»Sosedski skupini bi morali sodelovati pri izboljšanju lokalne varnosti, namesto da se zanašajo izključno na oblasti.«

VAJA 4.2. Dejstva ali interpretacija?

 Cilj	Vajajte se v razlikovanju med neposredno izkušnjo in osebno interpretacijo med razpravami o družbenih vprašanjih.
 Čas	30 min
 Skupina	8–12 udeležencev
 Material	Pravila dialoga, dejstva ali interpretacija? Delovni list, stoparica
 Zahtevnost	Srednja

Navodila

1. Udeležence razporedite v krog ali majhne diskusijske skupine.
2. Predstavite nevtralno temo za razpravo (na primer: »Družbena omrežja so spremenila način, kako ljudje zaupajo informacijam.«)
3. Udeležencem dajte nekaj minut časa, da samostojno izpolnijo delovni list.
4. Udeležence povabite, naj po enega delijo svoje odgovore.
5. Preden odgovori, vsak udeleženec na kratko povzame, kar je povedal prejšnji govorec.
6. Nadaljujte, dokler ne prispevajo vsi.
7. Razpravljajte o tem, kako je ločevanje dejstev od interpretacij vplivalo na pogovor.

Razmislek

- Je bilo lažje opisati izkušnje ali interpretacije?
- Ali je povzemanje stališča druge osebe izboljšalo razumevanje?
- Kje so se pojavile različne interpretacije?
- Kako lahko ta pristop izboljša pogovore o kontroverznih temah?

Nasvet za moderatorja

Udeležence opozorite, da lahko različni ljudje isto izkušnjo različno interpretirajo. Cilj je razumeti te razlike, ne pa odločiti, kdo ima prav.

Dejstva ali interpretacija? Delovni list

Tema: _____

Preden spregovorite

1. Govorite po vrsti.
2. Poslušajte, ne da bi prekinjali.
3. Preden odgovorite, na kratko povzemite, kar je povedal prejšnji govorec.
4. Ločite:
 - **Dejstva** – kaj se je zgodilo ali kaj ste opazili.
 - **Interpretacija** – kaj menite, da to pomeni.
5. Osredotočite se na razumevanje, ne na prepričevanje.

1. Dejstva

Kaj sem osebno doživel, opazil ali preveril?

2. Razlaga

Kaj menim, da ta dejstva pomenijo?

3. Druga perspektiva

Kaj je rekel prejšnji govorec?

4. Kaj sem se naučil?

Ali je poslušanje drugega vidika spremenilo ali razširilo moje razumevanje?

☐ Da ☐ Malo ☐ Ne Zakaj?

Ključna spoznanja

Ena stvar, ki jo bom v prihodnjih razpravah naredil drugače:

VAJA 4.3. Gledanje skozi drugačne oči

 Cilj	Razviti sposobnost sprejemanja perspektive drugih z raziskovanjem, kako različne zainteresirane strani razumejo isto vprašanje v skupnosti.
 Čas	40–50 min
 Skupina	6–18 udeležencev
 Material	Kartice vlog, pripravljalni list, kartica scenarija
 Zahtevnost	Srednja

Navodila

1. Predstavite en scenarij iz skupnosti (na primer nov zdravstveni center, spremembe v javnem prevozu ali sosedski festival).
2. Vsakemu udeležencu dodelite vlogo različne zainteresirane strani.
3. Udeležencem dajte 10 minut časa za pripravo z uporabo delovnega lista.
4. Vodite moderirano razpravo, v kateri vsak udeleženec govori iz perspektive dodeljene vloge.
5. Na koncu opredelite področja soglasja in skupne vrednote.

Razmislek

- Kateri pogled je bil najtežje razumeti?
- Kakšne upravičene skrbi je imela vsaka zainteresirana stranka?
- Katere vrednote so bile skupne vsem?
- Kako lahko razumevanje različnih perspektiv izboljša razprave o dezinformacijah?

Nasvet za vodenje razprave

Cilj ni »zmagati« v razpravi, ampak razumeti, zakaj lahko razumni ljudje isto situacijo vidijo drugače.

Primer scenarija

Novi center za zdravje skupnosti

Občina namerava odpreti nov zdravstveni center, ki bo ponujal preventivno zdravstveno varstvo, podporo za duševno dobro počutje in izobraževalne delavnice.

Različni člani skupnosti imajo različna pričakovanja in pomisleke glede projekta.

Kartice vlog

Vaša vloga	Vaš pogled	Upoštevajte
 Državljan	Razmislite, kako ta odločitev vpliva na vsakdanje življenje.	- Kako bo vplivala na vas ali vašo družino? - Katere prednosti vidite? - Kakšne pomisleke imate?
 Predstavnik občine	Pojasnite, zakaj je bila sprejeta ta odločitev	- Javna korist - Omejen proračun - Dolgoročno načrtovanje
 Zdravstveni delavec	Osredotočite se na zdravstvene potrebe in praktično izvajanje.	- Dostop do storitev - Preprečevanje - Blaginja skupnosti
 Starejši prebivalec	Razmislite o dostopnosti in vsakodnevnih praktičnih potrebah.	- Prevoz - Informacije - Enostavnost dostopa
 Blogger skupnosti	Razmislite, kako bi se zgodba lahko predstavila na spletu.	- Kateri podatki bi pritegnili pozornost? - Kako lahko poročate odgovorno? - Katera vprašanja bi postavila vaša publika?
 Prostovoljec v skupnosti	Osredotočite se na sodelovanje in vključevanje.	- Kdo ima od tega korist? - Kdo se morda počuti izključen? - Kako lahko različne skupine sodelujejo med seboj?

 Delovni list za pripravo

Vloga: _____

 Moja perspektiva

Kaj je najpomembnejše v moji vlogi?

 Glavne skrbi

Naštejte dve skrbi.

1. _____

2. _____

 Skupne vrednote

Katero vrednoto verjetno delite z vsemi?

- ☐ Varnost
- ☐ Pravičnost
- ☐ Zdravje
- ☐ Spoštovanje
- ☐ Skupnost
- ☐ Zaupanje
- ☐ Vključenost
- ☐ Drugo _____

 Eno vprašanje, ki bi ga zastavil **Razmislek**

Po razpravi...

Nekaj, kar zdaj bolje razumem:

VAJA 4.4. Učenje skozi dialog

 Cilj	Vajajte se v spoštljivi razpravi tako, da prisluhnete različnim pogledom, priznate negotovost in ste pripravljeni spremeniti svoje mnenje.
 Čas	30–40 min
 Skupina	10–15 udeležencev
 Material	Pravila dialoga, list za razmislek, štoparica
 Zahtevnost	Srednja

Navodila

1. Udeležence razdelite v dve manjši skupini.
2. Predstavite temo za razpravo (na primer: »*Platforme družbenih medijev bi morale storiti več za zmanjšanje širjenja napačnih informacij.*«)
3. Pojasnite, da je namen **učenje**, ne zmaga.
4. Razpravo vodite v kratkih, časovno omejenih krogih.
5. Udeleženci lahko kadarkoli spremenijo ali dopolnijo svoja mnenja.
6. Na koncu vsi izpolnijo list za razmislek.

Razmislek

- Ali vas je kateri od argumentov spodbudil k drugačnemu razmišljanju?
- Kaj vam je pomagalo razumeti drugo perspektivo?
- Se je vaše mnenje spremenilo v celoti, delno ali sploh ne?
- Katera vprašanja ostajajo odprta?

Nasvet za moderatorja

Spodbujajte radovednost in preiščeno razmišljanje. Udeleženci naj se počutijo svobodno, ko rečejo »*Nisem prepričan*« ali »*Spremenil sem mnenje*«.

Smernice za učenje skozi dialog

Med razpravo

 Poslušajte spoštljivo.

Pustite, da vsi končajo, preden odgovorite.

 Pojasnite svoje razmišljanje.

Povejte, zakaj tako mislite, ne le, kaj mislite.

 Priznajte dobre argumente.

Sprejemljivo je reči:

»To je dobra pripomba.« ali »Tega nisem upošteval.«

 Bodite odprti za spremembo mnenja.

Učenje pogosto pomeni izpopolnjevanje svojih idej, ko slišiš nove informacije.

? Negotovost je sprejemljiva.

Povsem sprejemljivo je reči:

»Nisem prepričan.«

»Potrebujem več informacij.«

»Moje mnenje se je spremenilo.«

 List za razmislek

Tema: _____

 Moje izhodišče

☐ Strinjam se ☐ Ne strinjam se ☐ Nisem prepričan

Zakaj?

 Ena misel, ki me je spodbudila k razmišljanju

 Ali se je moje mišljenje spremenilo?

☐ Da ☐ Delno ☐ Ne

Kako?

 Katera vprašanja ostajajo odprta?

 Ena stvar, ki sem se jo danes naučil

Vir: Unsplash

Modul 5. Kako se boriti proti dezinformacijam

Prepoznavanje dezinformacij je le prvi korak. Izobraževalci odraslih potrebujejo tudi praktične strategije, ki učencem pomagajo samozavestno odgovarjati, preverjati informacije in se upreti manipulaciji, preden ta prevzame nadzor.

Raziskave kažejo, da pogosto ni dovolj, da se napačne informacije preprosto popravijo. Ko se napačne informacije utrdijo ali povežejo z emocijami in identiteto, jih ljudje lahko še naprej verjamejo, tudi če so bile ovržene. Učinkovito izobraževanje se zato ne osredotoča le na popravljanje napačnih informacij, temveč tudi na njihovo preprečevanje in krepitev kritičnega razmišljanja.

Učni cilji

Po zaključku tega modula bodo izobraževalci sposobni:

- razložiti razliko med preprečevanjem napačnih informacij in njihovim razkrivanjem;
- uporabiti teorijo imunizacije za krepitev odpornosti proti napačnim informacijam;
- poučevati praktične strategije preverjanja;
- spodbujati spoštljive odzive na dezinformacije v vsakdanjem življenju;
- izbrati ustrezna digitalna orodja in izobraževalne vire.

Preprečevanje pred popravljanjem

Mnogi menijo, da je treba napačne informacije preprosto popraviti. Čeprav so popravki pomembni, raziskave kažejo, da so pogosto manj učinkoviti, ko se napačna prepričanja že utrdijo.

Učinkovitejši pristop je »**pre-bunking**« – priprava učencev, še preden se srečajo z napačnimi informacijami. Namesto da bi popravljali posamezne napačne trditve, učitelji pojasnjujejo, kako deluje manipulacija, da jo učenci lahko sami prepoznajo.

Ta preventivni pristop zmanjšuje dovzetnost za napačne informacije na številnih različnih področjih in spodbuja dolgoročno odpornost.

Teorija imunizacije

Eden od najboljše podprtih pristopov k preprečevanju napačnih informacij je **teorija inokulacije**.

Ideja je podobna medicinskemu cepivu: ljudje postanejo bolj odporni proti manipulaciji, ko so najprej izpostavljeni oslabljenim primerom skupaj z razlago, kako delujejo.

Učinkovita dejavnost cepljenja običajno vključuje tri elemente:

- **Opozorilo:** Pojasnite, da so zavajajoče informacije in manipulacija na spletu pogoste.
- **Razlaga:** Pokažite, kako delujejo pogoste tehnike, kot so čustveni jezik, lažni strokovnjaki, zarotniške zgodbe ali zavajajoče slike.
- **Vaja:** Udeležencem ponudite priložnost, da te tehnike prepoznajo in se nanje odzovejo s pomočjo realističnih primerov.

Raziskave kažejo, da je **aktivno sodelovanje** – analiziranje, razpravljanje in vaje – učinkovitejše od zgolj sprejemanja informacij.

Praktične veščine preverjanja

Preprečevanje deluje najboljše, ko udeleženci vedo tudi, kako preveriti informacije.

Preproste navade preverjanja vključujejo:

- preverjanje izvirnega vira;
- primerjavo več zanesljivih virov;
- iskanje dokazov namesto mnenj;

- prepoznavanje čustvenega jezika;
- preverjanje, ali so slike ali statistični podatki uporabljeni v ustreznem kontekstu.

Preverjanje naj postane rutinska navada in ne le občasna dejavnost.

Odzivanje na napačne informacije

Ko napačne informacije širijo prijatelji, sorodniki ali sodelavci, lahko neposredno popraviljanje povzroči odpor.

Izobraževalci odraslih lahko udeležence spodbujajo, naj:

- postavljajo vprašanja namesto da se prepirajo;
- skupaj preučujejo dokaze;
- priznajo negotovost;
- izogibajo javnemu osramočenju;
- dajejo zgled spoštljivega dialoga.

Cilj je ohraniti konstruktivne pogovore in hkrati spodbujati kritično razmišljanje.

Učenje skozi prakso

Ljudje se najboljše učijo, ko aktivno vadijo prepoznavanje dezinformacij.

Interaktivne dejavnosti, kot so simulacije, igranje vlog, kvizi in izobraževalne igre, udeležencem pomagajo v varnem okolju izkusiti, kako deluje manipulacija.

Raziskave prav tako kažejo, da je aktivno učenje učinkovitejše od pasivnega posredovanja informacij, saj udeleženci sami oblikujejo odgovore, namesto da si zgolj zapomnijo dejstva.

Digitalna orodja za izobraževalce odraslih

Obstaja veliko brezplačnih digitalnih orodij, ki podpirajo izobraževanje o dezinformacijah.

Primeri vključujejo:

- **Bad News** – prepoznavanje pogostih tehnik manipulacije.
- **Harmony Square** – razumevanje polarizacije in socialne manipulacije.
- **Cranky Uncle** – prepoznavanje zavajajočih argumentov in logičnih zmot.

Ta orodja so koristni primeri, vendar morajo učitelji dejavnosti prilagoditi lokalnim okoliščinam in potrebam učencev.

Priprava na dejavnosti

Dejavnosti v tem modulu so osredotočene na oblikovanje vsakodnevnih navad in ne na preverjanje dejanskega znanja.

Nasveti za vodenje

Pri uporabi teh dejavnosti:

- **Osredotočite se na praktične navade.** Učence spodbujajte, naj se ustavijo, postavljajo vprašanja in preverjajo, namesto da si zgolj zapomnijo dejstva.
- **Izogibajte se javnemu popravljanju.** Ustvarite spodbudno učno okolje, v katerem napake postanejo priložnosti za učenje.
- **Uporabljajte dejavnosti, ki spodbujajo sodelovanje.** Preverjanje je pogosto učinkovitejše, ko udeleženci delajo skupaj.
- **Vajajte vsakdanje situacije.** Uporabite primere iz družinskih pogovorov, aplikacij za sporočanje, delovnih mest in skupnosti.
- **Sprejmite negotovost kot nekaj običajnega.** Udeležence spodbujajte, naj rečejo: *»Nisem prepričan«* ali *»Preverimo skupaj.«*
- **Dejavnosti prilagodite potrebam udeležencev.** Tiskano gradivo in vaje, ki temeljijo na razpravi, so primerne za skupine z omejenimi digitalnimi veščinami.

VAJA 5.1. Zaustavi se, preveri, odloči se

 Cilj	Vaja preverjanja informacij, preden se odločite, ali jim boste zaupali ali jih boste delili.
 Čas	30–40 min
 Skupina	6–12 udeležencev
 Material	Primerne kartice, kontrolni seznam za preverjanje, kartice z viri, pisala
 Zahtevnost	Začetniki

Navodila

1. Udeležence razdelite v majhne skupine.
2. Vsaki skupini dajte:
 - eno kartico z zgledom,
 - več možnih izvornih kartic,
 - seznam za preverjanje.
3. Prosite skupine, naj preučijo sporočilo tako, da izpolnijo kontrolni seznam.
4. Udeleženci se odločijo, ali bi:
 - mu zaupajo,
 - ga dodatno preverili,
 - ali se izognili njegovemu širjenju.
5. Vsaka skupina pojasni, **kako** je prišla do svoje odločitve.

Razmislek

- Katere vprašanje je bilo najbolj koristno?
- Katera sporočila so se na prvi pogled zdela prepričljiva?
- Ali se je vaše mnenje spremenilo po preverjanju informacij?
- Katera navada preverjanja boste uporabljali v vsakdanjem življenju?

Nasvet za moderatorja

Osredotočite se na **proces**, ne pa na to, ali udeleženci pridejo do istega zaključka. Dobro preverjanje pomeni, da pred odzivom ali delitvijo informacij zastavite premišljena vprašanja.

Primeri kartic

Primer	Trditev
	Novi zakon bo od naslednjega meseca prepovedal več vsakdanjih živil.
	Znanstveniki so odkrili zdravljenje, ki deluje pri vseh.
	Migranti prejemajo skrivne finančne ugodnosti, do katerih lokalni prebivalci nimajo dostopa.
	Nedavno objavljen video dokazuje volilno goljufijo.

☞ Viri

Lokalni časopis Local newspaper	Vladna spletna stran Government website
Univerzitetni raziskovalec University researcher	Prijatelj na družbenih omrežjih Friend on social media
Vplivnež Influencer	Anonimno posredovano sporočilo Anonymous forwarded message

Seznam za preverjanje

Udeleženec: _____

Primer: _____

1. VIR

✓	Vprašanje	Odgovor
☐	Kdo je ustvaril to sporočilo?	
☐	Ali je vir jasno naveden?	

2. DOKAZI

✓	Vprašanje	Odgovor
☐	Ali obstajajo dokazi ali so to le trditve?	
☐	Ali to lahko potrdi še kakšen drug zanesljiv vir?	

3. SPOROČILO

✓	Vprašanje	Odgovor
☐	Ali uporablja strah, nujnost ali ogorčenje?	
☐	Ali je naslov ali slika zavajajoča?	
☐	Kakšne pomembne informacije morda manjkajo?	

4. MOJA REAKCIJA

✓	Vprašanje	Odgovor
☐	Ali se odzivam čustveno?	
☐	Ali delam predpostavke?	

★ 5. MOJA ODLOČITEV

Po preverjanju informacij:

- ☐ jim zaupam.
- ☐ Potrebujem več informacij.
- ☐ Ne bi jih delil z drugimi.

 Zakaj?

VAJA 5.2. Veriga govoric

 Cilj	Opazujte, kako se informacije spreminjajo, ko se prenašajo od ene osebe k drugi.
 Čas	25–35 min
 Skupina	10–20 udeležencev
 Material	Kartice s sporočili, delovni list »Veriga govoric«, pisala
 Zahtevnost	Začetniki

Navodila

1. Prosite enega od udeležencev, naj tiho prebere kratko sporočilo.
2. To sporočilo le enkrat zašepeta naslednjemu udeležencu.
3. Sporočilo se širi po skupini.
4. Zadnji udeleženec glasno prebere končno različico.
5. Primerjajte končno sporočilo z izvirnikom.
6. Ponovite vajo z drugim sporočilom, ki vsebuje bolj čustven jezik.

Razmislek

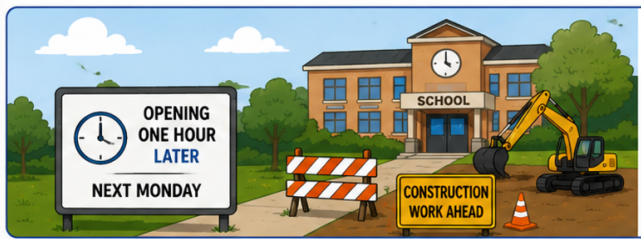
- Kateri podrobnosti so ostale enake?
- Kateri podrobnosti so se spremenile ali izginile?
- Ali ste si čustvene podrobnosti lažje zapomnili?
- Kako se lahko informacije spremenijo, ko se jih večkrat deli?

Nasvet za voditelja

Udeležence opozorite, da spomin informacije naravno spreminja. Vaja je namenjena razumevanju, kako se širijo govorice – ne pa preizkušanju spomina posameznikov.

🔗 Kartice s sporočili

Sporočilo A (nevtravno)

Lokalna šola bo naslednji ponedeljek odprta eno uro kasneje, ker potekajo gradbena dela v bližini vhoda.

Sporočilo B (čustveno)

Starši so zaskrbljeni, ker bo lokalna šola naslednji ponedeljek odprta pozneje, medtem ko potekajo gradbena dela v bližini vhoda.

Sporočilo C (nevtravno)

Javni park bo delno zaprt šest tednov, medtem ko bodo nameščali novo opremo na otroškem igrišču.

Sporočilo D (čustveno)

Mnoge družine so razburjene, ker bo velik del občinskega parka zaprt več tednov.

Delovni list »Veriga govoric«

Skupina: _____

Izvirno sporočilo

Napišite izvirno sporočilo.

Zaključno sporočilo

Napišite končno različico, ki ste jo slišali.

Primerjajte sporočila

	Vprašanje	Opazovanje
☐	Kateri podatki so ostali enaki?	
☐	Kateri podatki so se spremenili?	
☐	Kateri podatki so izginili?	
☐	So bili dodani novi podatki?	

Zakaj menite, da se je to zgodilo?

Kaj se lahko naučimo?

Ena stvar, ki si jo bom zapomnil, preden delim informacije:

VAJA 5.3. Mirno odzivajte se

 Cilj	Vajajte se, kako se odzvati na napačne informacije na način, ki spodbuja dialog in ne spora.
 Čas	30–40 min
 Skupina	6–12 udeležencev
 Material	Kartice s scenariji, kartice z odgovori, list za razmislek
 Zahtevnost	Srednja

Navodila

1. Udeležence razdelite v pare.
2. Vsakemu paru dajte eno kartico s scenarijem.
3. Eden od udeležencev glasno prebere scenarij.
4. Drugi odgovori z mirno in konstruktivno komunikacijo.
5. Razpravljajte, kateri odgovori spodbujajo pogovor in kateri povečujejo konflikt.
6. Zamenjajte vloge in ponovite z drugim scenarijem.

Razmislek

- Kateri odzivi so pomagali ohraniti odprt pogovor?
- Kateri odzivi so povzročili odpor?
- Zakaj je zastavljanje vprašanj pogosto učinkovitejše od popravljanja ljudi?
- Kateri odziv bi uporabili v vsakdanjem življenju?

Nasvet za vodenje

Cilj ni takojšnje prepričevanje, ampak ustvarjanje priložnosti za spoštljiv dialog in skupno preverjanje dejstev.

Kartice s scenariji

	Član družine v družinski skupini WhatsApp deli video o zaroti.
	Kolega pravi, da ni mogoče zaupati nobenemu od glavnih medijev.
	Prijatelj na družbenih omrežjih deli dramatično opozorilo o zdravju.
	Sosed ponavlja nepreverjeno govorico o migrantih.

Kartice z odzivi

 Koristni odzivi	 Odgovori, ki stopnjujejo napetost
Od kod prihajajo te informacije?	To je nesmisel.
Naj skupaj preverimo še en vir?	Samo neumni ljudje verjamejo v to.
Nisem prepričan, da je to točno.	Popolnoma se motiš.
To zveni zaskrbljujoče. Poglejmo dokaze.	Nehaj širiti laži.
Morda obstaja širši kontekst.	Očitno ne razumeš.
Kako vemo, da je to res?	To so lažne novice. Konec razprave.
Ali bi lahko obstajala druga razlaga?	Ti si podvržen indoktrinaciji.
Rad bi izvedel več, preden se odločim.	Vsak, ki temu verjame, je neveden.

List za razmislek

Scenarij: _____

 Kateri odgovor ste izbrali?

 Je spodbudil pogovor?

☐ Da ☐ Delno ☐ Ne

Zakaj?

 Kaj bi lahko povedali drugače?

 En stavek, ki si ga bom zapomnil

 Koristni začetki pogovora	 Odgovori, ki se jim je treba izogibati
✓ Od kod prihajajo te informacije?	✗ To je neumno.
✓ Naj preverimo še kakšen drug vir?	✗ Motiš se.
✓ Zakaj se ti to zdi prepričljivo?	✗ Ti si podvržen pranju možganov.
✓ Ali bi lahko obstajala še kakšna druga razlaga?	✗ Le idiot bi verjel v to.
✓ Poglejmo dokaze skupaj.	✗ Ne širi laži.

VAJA 5.4. Gradnja odporne skupnosti

 Cilj	Opredelite praktične načine za zmanjšanje dezinformacij in okrepitev zaupanja znotraj lokalne skupnosti.
 Trajanje	35–45 min
 Skupina	8–15 udeležencev
 Material	Delovni list za kartiranje skupnosti, flipchart, lepljive listke, flomastre
 Zahtevnost	Srednja

Navodila

1. Udeležence razdelite v majhne skupine.
2. Prosite vsako skupino, naj razpravlja o tem, kako se informacije širijo v njihovi skupnosti.
3. Skupaj izpolnite delovni list za kartiranje skupnosti.
4. Opredelite praktične ukrepe, ki bi lahko izboljšali dostop do zanesljivih informacij.
5. Celotni skupini predstavite enega ali dva prednostna ukrepa.
6. Primerjajte ideje in razpravljajte o tem, katere bi bilo mogoče realno izvesti.

Razmislek

- Kateri predlogi bi se lahko izvedli takoj?
- Kateri člani skupnosti bi lahko pomagali?
- Kakšni izzivi bi se lahko pojavili?
- Kateri ukrep bi imel največji učinek?

Nasvet za vodenje

Udeležence spodbujajte, naj se osredotočijo na **realistične lokalne ukrepe**. Majhne pobude v skupnosti so pogosto učinkovitejše od velikih kampanj.

Delovni list za kartiranje skupnosti

1. Kje se širijo informacije?

Kje ljudje v naši skupnosti običajno dobivajo novice ali informacije?

- ☐ Družina
- ☐ Prijatelji
- ☐ WhatsApp ali aplikacije za sporočanje
- ☐ Facebook ali družbena omrežja
- ☐ Televizija
- ☐ Časopisi
- ☐ Skupnostne organizacije
- ☐ Verske organizacije
- ☐ Drugo:

2. Komu ljudje zaupajo?

Koga ljudje običajno poslušajo?

3. Kdo bi lahko potreboval dodatno podporo?

Katerim skupinam je morda težje prepoznati napačne informacije?

- ☐ Starejši odrasli
- ☐ Mladi
- ☐ Novopriseljenci
- ☐ Ljudje z omejenimi digitalnimi veščinami
- ☐ Družbeno izolirani ljudje
- ☐ Drugo:

Zakaj?

4. Kaj bi lahko pomagalo?

Izberite tri ukrepe.

- ☐ Skupno preverjanje dejstev
- ☐ Razprave v skupnosti
- ☐ Tiskani informativni priročniki
- ☐ Delavnice o medijski pismenosti
- ☐ Medsebojno učenje
- ☐ Lokalni ambasadorji informacij
- ☐ Zanesljive kontaktne osebe v skupnosti
- ☐ Drugo:

★ 5. Naše ukrepe v skupnosti

Ena realistična akcija, s katero bi lahko začeli v naslednjem mesecu:

👉 Kdo bi lahko pomagal?

17 Prvi korak

Vir: Unsplash

Prilagajanje dejavnosti različnim udeležencem

Skupine v izobraževanju odraslih so redko homogene. Udeleženci se razlikujejo po izobrazbenem ozadju, digitalnih veščinah, jezikovni usposobljenosti, kulturnih izkušnjah, samozavesti pri uporabi tehnologije in preteklih izkušnjah z dezinformacijami. Te razlike vplivajo ne le na to, kako udeleženci razumejo informacije, ampak tudi na to, kako sodelujejo v razpravah, razlagajo spletne vsebine in se odzivajo na izobraževalne dejavnosti.

Zato so vaje, predstavljene v tem priročniku, namerno prilagodljive in ne predpisujejo. Izobraževalce spodbujamo, naj dejavnosti prilagodijo značilnostim svojih udeležencev, pri tem pa ohranijo splošne učne cilje. V mnogih primerih lahko že majhne prilagoditve – kot so poenostavitev jezika, uporaba več vizualnih gradiv, dodaten čas za razpravo ali delo v manjših skupinah – znatno izboljšajo vključenost in učne rezultate.

Naslednja priporočila nudijo smernice za prilagajanje dejavnosti nekaterim skupinam udeležencev, s katerimi se v izobraževanju odraslih najpogosteje srečujemo.

Odrasli z omejenimi digitalnimi veščinami

Mnogi odrasli udeleženci imajo omejene izkušnje z uporabo digitalnih okolij ali ocenjevanjem spletnih informacij. Pametne telefone morda samozavestno uporabljajo za vsakodnevno komunikacijo, vendar jim manjka poznavanje pojmov, kot so algoritmi, sponzorirane vsebine, povratno iskanje slik ali mediji, ki jih ustvarja umetna inteligenca. Tehnična terminologija lahko zato postane nepotrebna ovira za učenje.

Pri delu s temi udeleženci naj izobraževalci začnejo z znanimi primeri in postopoma uvajajo bolj zapletene pojme. Tiskano gradivo pogosto ponuja prijetnejšo izhodiščno točko kot praktične predstavitve na digitalnih napravah, saj udeležencem omogoča, da se osredotočijo na prepoznavanje tehnik manipulacije namesto na uporabo tehnologije.

Učne dejavnosti naj potekajo korak za korakom, z zadostnimi priložnostmi za ponavljanje in razpravo. Delo v parih je še posebej učinkovito, saj se udeleženci lahko medsebojno podpirajo in razpravljajo o svojem razmišljanju, preden ga delijo z vso skupino.

Vaje, ki so za to skupino še posebej primerne, vključujejo **»Prepoznavaj manipulacijo«**, **»Premisli, preden deliš«**, **»Premisli, preveri, odloči se in mirno odgovori«**, saj se osredotočajo na praktično sprejemanje odločitev in ne na tehnične veščine.

Migranti in begunci

Odrasli udeleženci z migracijskim ali begunskim ozadjem pogosto prinašajo raznolike izkušnje z medijskimi sistemi, vladnimi institucijami in politično komunikacijo. Zaupanje v vire informacij se lahko znatno razlikuje glede na pretekle izkušnje v njihovih državah izvora. Nekateri udeleženci se lahko soočajo tudi z jezikovnimi ovirami ali se zanašajo predvsem na informacije, ki jih delijo znotraj lastnih skupnosti.

Izobraževalne dejavnosti bi zato morale spodbujati primerjavo in ne sodbe. Povabilo udeležencem, da razpravljajo o tem, kako se informacije posredujejo v različnih državah, lahko obogati učenje in hkrati prizna raznolikost perspektiv znotraj skupine.

Kadar je to mogoče, morajo biti primeri kulturno vključujoči in na voljo v jezikih, ki jih udeleženci najraje uporabljajo. Razprave morajo potekati spoštljivo in se osredotočati na razumevanje delovanja dezinformacij, ne pa na razpravo o političnih stališčih. Dodatni čas za pojasnjevanje in razpravo v manjših skupinah lahko udeležencem pomaga, da se pri sodelovanju v pogovorih počutijo bolj samozavestno.

Dejavnosti, kot so **»Izkušnja proti interpretaciji«**, **»Mirno odzivanje«** in **»Gradnja odporne skupnosti«**, so še posebej primerne za večkulturne skupine, saj spodbujajo dialog, upoštevanje različnih perspektiv in skupinsko reševanje problemov.

Starejši odrasli

Starejši odrasli vedno pogosteje uporabljajo digitalne tehnologije za komunikacijo z družino in prijatelji, zlasti prek aplikacij za sporočanje in platform družbenih medijev. Hkrati so lahko še posebej izpostavljeni dezinformacijam, ki krožijo prek zaupanja vrednih osebnih omrežij, kjer sporočila pogosto prispejo brez jasnih virov ali možnosti preverjanja.

Učne dejavnosti morajo temeljiti na vsakodnevnih izkušnjah udeležencev. Primeri, ki vključujejo WhatsApp, Facebook, e-pošto ali lokalna skupnostna omrežja, so pogosto bolj smiselni kot primeri, črpani iz neznanih digitalnih platform. Z zagotavljanjem večjega pisava, pregledne vizualne postavitve in dovolj časa za razpravo se udeležencem omogoči, da se osredotočijo na analizo informacij namesto na upravljanje učnih gradiv.

Starejši odrasli imajo pogosto bogate življenjske izkušnje, ki lahko obogatijo skupinske razprave. Spodbujanje udeležencev, naj delijo svoje primere, ne le poveča njihovo vključenost, ampak tudi pokaže, da napačne informacije vplivajo na vse, ne glede na starost ali izkušnje.

Med posebej primerne dejavnosti spadajo **»Prepoznavaj manipulacijo«**, **»Ustavi se, preveri, odloči se«** in **»Veriga govoric«**, ki so neposredno povezane s situacijami, s katerimi se udeleženci lahko srečujejo v vsakdanjem življenju.

Odrasli z omejeno pismenostjo

Nekateri udeleženci imajo lahko težave pri branju daljših besedil ali razumevanju zapletenih pisnih informacij. V takih primerih postane vizualna komunikacija še posebej pomembna.

Zato so bili mnogi delovni listi v tem priročniku oblikovani z uporabo doslednih ikon, preprostih postavitev in omejene količine besedila. Izobraževalci lahko dejavnosti dodatno prilagodijo tako, da navodila preberejo na glas, udeležencem pred začetkom naloge pokažejo, kako se izvede, ter spodbujajo skupinsko delo namesto individualnega.

Kjer je to primerno, se pisni odgovori lahko nadomestijo z ustno razpravo, risanjem ali skupinskim sprejemanjem odločitev. Poudarek naj ostane na razumevanju idej in vadbi veščin, ne pa na pisanju pisnih odgovorov.

Mešane skupine

Mnogi programi izobraževanja odraslih združujejo udeležence različnih starosti, izobrazbenih ozadij, kultur in ravni digitalne pismenosti. Čeprav se taka raznolikost na prvi pogled zdi izziv, pogosto ustvarja dragocene priložnosti za sodelovalno učenje.

Udeleženci z boljšimi digitalnimi veščinami lahko podpirajo tiste z manj izkušnjami, medtem ko udeleženci iz različnih kulturnih okolij prispevajo alternativne perspektive glede informacij, zaupanja in uporabe medijev. Strukturirane dejavnosti v parih in majhnih skupinah spodbujajo to izmenjavo znanja, hkrati pa zmanjšujejo pritisk na posamezne udeležence.

Izobraževalci morajo poskrbeti, da noben udeleženec med delavnico ne prevzame vloge »strokovnjaka«. Menjavanje vlog med dejavnostmi pomaga ohranjati uravnoteženo sodelovanje in utrjuje prepričanje, da lahko vsak prispeva k skupini in se od nje tudi uči.

Končni cilj ni ustvariti popolnoma homogenih učnih skupin, temveč ustvariti učno okolje, v katerem se udeleženci počutijo varno, da postavljajo vprašanja, izražajo negotovost in skupaj raziskujejo različne perspektive. Takšno okolje krepi ne le kritično mišljenje, temveč tudi zaupanje in dialog, ki sta bistvena za gradnjo dolgoročne odpornosti proti dezinformacijam.

Vir: Unsplash

Načrtovanje delavnic

Vaje, predstavljene v tem priročniku, so zasnovane tako, da so prilagodljive, in jih je mogoče izvajati posamično ali združiti v delavnice različne dolžine. Izobraževalci odraslih delujejo v najrazličnejših okoljih – od skupnostnih centrov in knjižnic do programov poklicnega usposabljanja in integracijskih tečajev – in nobena posamezna oblika delavnice ne bo zadovoljila vseh potreb.

Namesto da bi sledili fiksnemu učnemu načrtu, so izobraževalci spodbujeni, da dejavnosti izberejo glede na izkušnje udeležencev, učne cilje in razpoložljivi čas. Nekaterim skupinam bo morda koristil kratek uvod, osredotočen na praktične veščine preverjanja, medtem ko bodo druge morda pripravljene raziskovati psihološke mehanizme, ki stojijo za dezinformacijami, ali se vključiti v bolj zapletene razprave o dialogu in odpornosti skupnosti.

Spodnji vzorčni načrti delavnic prikazujejo, kako je mogoče dejavnosti združiti v usklajene učne enote. Te je mogoče prosto prilagoditi z dodajanjem ali odvzemanjem vaj, odvisno od potreb udeležencev.

Uvodna delavnica (90 minut)

90-minutna delavnica je primerna za dogodke za ozaveščanje, uvodne seje o medijski pismenosti, knjižnice, skupnostne organizacije ali kot del širšega programa usposabljanja. Glavni cilj je udeležencem predstaviti osnovna načela prepoznavanja dezinformacij in spodbuditi preproste navade preverjanja, ki jih je mogoče takoj uporabiti v vsakdanjem življenju.

Čas	Dejavnost
10 min	Pozdrav, predstavitev udeležencev in učni cilji
15 min	Uvod: Kaj so napačne informacije?
25 min	Vaja 1.1 – Prepoznajte manipulacijo
25 min	Vaja 1.4 – Premisli, preden deliš
15 min	Razmislek, razprava in ključni zaključki

Učni izidi

Ob koncu delavnice naj bi udeleženci znali prepoznati več pogostih tehnik manipulacije, opaziti opozorilne znake v spletnih vsebinah ter pred deljenjem informacij uporabiti preprost postopek preverjanja.

Polovična delavnica (3 ure)

Polovična delavnica udeležencem omogoča, da ne le prepoznajo napačne informacije, ampak tudi začnejo raziskovati, zakaj se zavajajoče informacije pogosto zdijo prepričljive. Ta oblika je še posebej primerna za centre za izobraževanje odraslih, integracijske programe, usposabljanje na delovnem mestu in skupnostne organizacije, ki si prizadevajo za bolj interaktivno učno izkušnjo.

Delavnica združuje praktične dejavnosti z vodenjo razpravo in udeležence spodbuja k razmišljanju o lastnem mišljenju in sprejemanju odločitev.

Trajanje	Dejavnost
15 min	Pozdrav in uvod
20 min	Pedagoški pristop in pregled

35 min	Modul 1: Razumevanje dezinformacij
30 min	Vaja 1.1 – Prepoznajte manipulacijo
15 min	Odmor za kavo
35 min	Modul 2: Zakaj se napačne informacije zdijo resnične
30 min	Vaja 2.2 – Hitro razmišljanje proti počasnemu razmišljanju
20 min	Razmislek in razprava

Učni izidi

Udeleženci razumejo, kako ponavljanje, poznavanje, čustva in kognitivne bližnjice vplivajo na presojanje, ter začnejo uporabljati strategije razmišljanja pri ocenjevanju spletnih informacij.

Celodnevna delavnica (6 ur)

Celodnevna delavnica ponuja dovolj časa za raziskovanje vseh petih modulov ter postopno pridobivanje znanja in samozavedi udeležencev. Ta oblika je priporočljiva za programe strokovnega razvoja, usposabljanje izobraževalcev odraslih in dogodke za širjenje znanja v okviru programa Erasmus+.

V teku dneva udeleženci preidejo od prepoznavanja dezinformacij k razumevanju psiholoških mehanizmov, obvladovanju čustvenih odzivov, sodelovanju v konstruktivnem dialogu in nazadnje k razvoju strategij za krepitev odpornosti v svojih skupnostih.

Trajanje	Dejavnost
09:00–09:30	Pozdrav in uvod
09:30–10:45	Modula 1 in 2
10:45–11:00	Odmor za kavo
11:00–12:15	Praktične vaje
12:15–13:00	Kosilo
13:00–14:30	Modula 3 in 4
14:30–14:45	Odmor za kavo
14:45–15:45	Modul 5 in akcijski načrt skupnosti

15:45–16:00 Razmislek in ocena

Učni izidi

Udeleženci zaključijo celoten učni program, predstavljen v tem priročniku. Odidejo s praktičnimi orodji za prepoznavanje dezinformacij, spodbujanje spoštljivih razprav, podpiranje kritičnega razmišljanja in prilagajanje dejavnosti različnim skupinam udeležencev.

Izbira dejavnosti za različne učne cilje

Ni nujno, da vsaka delavnica zajema vseh pet modulov. Glede na interese udeležencev in njihove pretekle izkušnje lahko izobraževalci izberejo različne kombinacije dejavnosti. Spodnji primeri ponazarjajo možne učne poti.

Učni cilj	Predlagani moduli
Uvod v dezinformacije	Moduli 1 → 5
Medijska pismenost	Moduli 1 → 2 → 5
Kritično razmišljanje	Moduli 2 → 3
Dialog in socialna kohezija	Moduli 3 → 4
Odpornost skupnosti	Moduli 4 → 5
Celovito usposabljanje	Moduli 1 → 2 → 3 → 4 → 5

Te poti je treba obravnavati kot predloge in ne kot fiksne programe. Izobraževalce spodbujamo, da jih prilagodijo glede na interese udeležencev, razpoložljivi čas in lokalni kontekst.

Izvajanje delavnic prek spleta

Večino dejavnosti iz tega priročnika je mogoče uspešno izvesti tudi v spletnem ali mešanem učnem okolju. Čeprav nekatere vaje zahtevajo manjše prilagoditve, splošni učni cilji ostajajo enaki.

Pri načrtovanju spletnih delavnic naj izobraževalci udeležencem vnaprej zagotovijo delovne liste in uporabijo digitalna orodja za sodelovanje, kot so ločene sobe, spletne table, skupni dokumenti ali programska oprema za glasovanje. Dejavnosti, ki vključujejo delo v parih ali razprave v majhnih skupinah, se običajno lahko z minimalnimi spremembami prenesejo v virtualne ločene sobe.

Da bi ohranili vključenost udeležencev, naj se spletne seje izmenjujejo med kratkimi predstavitevami, interaktivnimi dejavnostmi in skupinskimi razpravami. Pogoste priložnosti za

razmislek in povratne informacije pomagajo ohranjati pozornost in spodbujajo aktivno sodelovanje skozi celotno sejo.

Strategija poučevanja	Priporočena orodja
Razprava v majhnih skupinah	Ločene sobe (Teams, Zoom)
Delovni listi za skupinsko delo	Microsoft Forms, Google Docs, Padlet
Brainstorming	Miro, Mural, Jamboard in podobne alternative
Hitra refleksija	Mentimeter, Slido, ankete
Deljenje virov	Spletna stran projekta, LMS, e-pošta

Ne glede na to, ali se delavnica izvaja osebno ali prek spleta, vloga izobraževalca ostaja enaka: ustvariti varno učno okolje, v katerem se udeleženci počutijo udobno pri zastavljanju vprašanj, raziskovanju različnih perspektiv in preizkušanju novih načinov ocenjevanja informacij. Poudarek v celotnem programu naj ostane na radovednosti, razmišljanju in sodelovalnem učenju, ne pa na preverjanju znanja ali razpravljanju o političnih stališčih.

Vir: Unsplash

Zaključek

Hitra rast digitalne komunikacije je spremenila način, kako ljudje dostopajo do informacij, jih razlagajo in delijo. Čeprav so te spremembe ustvarile brezprecedensne priložnosti za učenje, sodelovanje in družbene vezi, so hkrati povečale izpostavljenost napačnim informacijam, manipulaciji in čustveno prepričljivim vsebinam. Za mnoge ranljive odrasle osebe je orientacija v današnjem informacijskem okolju lahko zahtevna, zlasti kadar se zavajajoče informacije ujemajo z obstoječimi prepričanji, čustvi ali zaupanja vrednimi družbenimi omrežji.

Ta priročnik je bil pripravljen z namenom, da izobraževalcem odraslih pomaga pri spopadanju s temi izzivi s pomočjo praktičnih, na dokazih temelječih izobraževalnih pristopov. Namesto da bi napačne informacije obravnaval zgolj kot problem lažnih informacij, program priznava, da na prepričanja ljudi vplivajo kognitivne bližnjice, čustveni

odzivi, družbeni odnosi in zasnova digitalnih platform. Krepitev odpornosti zato zahteva več kot le » « (prepoznavanje lažnih trditev), temveč tudi razvoj kritičnega razmišljanja, čustvene zavesti, spoštljivega dialoga in praktičnih navad preverjanja, ki jih je mogoče uporabiti v vsakdanjem življenju.

V vseh petih modulih se izobraževalci in udeleženci postopoma premaknejo od prepoznavanja tehnik dezinformacij k razumevanju, zakaj se zavajajoče informacije zdijo prepričljive, kako čustva in družbeni vplivi oblikujejo presojanje ter kako se lahko posamezniki in skupnosti konstruktivno odzovejo. Dejavnosti poudarjajo aktivno sodelovanje, refleksijo, sodelovanje in izkustveno učenje, namesto da bi se zgolj zapomnili dejstva ali razpravljali o spornih temah. Ta pristop udeležencem pomaga razviti prenosljive veščine, ki ostajajo relevantne tudi ob nenehnem razvoju digitalnih tehnologij in strategij dezinformacij.

Vaje v tem priročniku so zasnovane kot prilagodljive in ne kot predpisane. Izobraževalce odraslih spodbujamo, naj jih prilagodijo različnim učnim kontekstom, kulturnim ozadjem in ravnem digitalne pismenosti. Ne glede na to, ali delajo z migranti in begunci, starejšimi odraslimi, skupnostnimi organizacijami ali udeleženci z omejenimi digitalnimi izkušnjami, vloga izobraževalca ostaja enaka: ustvariti podporno učno okolje, v katerem lahko cvetijo radovednost, spoštljiv dialog in kritična refleksija.

Končno, krepitev odpornosti proti dezinformacijam ni le izobraževalni, temveč tudi družbeni izziv. Vsak pogovor, ki spodbuja postavljati vprašanja namesto konfrontacije, vsak udeleženec, ki se pred delitvijo informacij za trenutek ustavi, in vsaka skupnost, ki poleg empatije ceni tudi dokaze, prispeva k bolj zdravemu informacijskemu okolju. Izobraževalci odraslih imajo ključno vlogo pri podpiranju tega procesa, saj udeležencem pomagajo, da postanejo samozavestni, reflektivni in odgovorni udeleženci v digitalni družbi.

Upamo, da bo ta priročnik služil ne le kot zbirka učnih dejavnosti, temveč tudi kot praktično gradivo, ki bo izobraževalce navdihnilo, da se bodo še naprej prilagajali, eksperimentirali in delili dobre prakse. S pojavom novih tehnologij in nenehnimi spremembami informacijskega okolja bodo vseživljenjsko učenje, kritično raziskovanje in sodelovanje ostali bistveni temelji za demokratično sodelovanje in družbeno kohezijo.

Projekt »Online Combat« dokazuje, da je mogoče razviti odpornost proti dezinformacijam, če izobraževanje združuje znanstvene dokaze s praktičnimi izkušnjami, aktivno udeležbo in spoštovanjem raznolikih ozadij udeležencev. Z opremljanjem izobraževalcev odraslih z učinkovitimi metodami in prilagodljivimi učnimi viri želimo prispevati k bolj ozaveščenim posameznikom, močnejšim skupnostim in bolj odporni digitalni družbi.

Področje raziskav o dezinformacijah se hitro razvija v skladu z razvojem digitalnih tehnologij. Izobraževalce spodbujamo, naj raziskujejo nove raziskave, izmenjujejo izkušnje s kolegi ter prilagajajo dejavnosti iz tega priročnika potrebam svojih udeležencev in skupnosti. Nепrestano strokovno izpopolnjevanje je eden od najučinkovitejših načinov za krepitev odpornosti proti dezinformacijam v izobraževanju odraslih.

Vir: Unsplash

Dodatno branje

Bralcem, ki želijo poglobiti svoje razumevanje tem, obravnavanih v tem priročniku, bodo naslednji viri še posebej koristni. Spodnji izbor vključuje temeljne publikacije, najnovejše znanstvene preglede in praktične okvire, ki dopolnjujejo vsak modul.

Uvod: Razumevanje dezinformacij

- Greifeneder, R., Jaffé, M., Newman, E., & Schwarz, N. (Eds.). (2020). *The Psychology of Fake News: Accepting, Sharing, and Correcting Misinformation*. Routledge.
- Wardle, C., & Derakhshan, H. (2017). *Information Disorder: Toward an Interdisciplinary Framework for Research and Policy Making*. Council of Europe.
- European Commission. (2020). *European Democracy Action Plan*. Publications Office of the European Union.

Modul 1. Prepoznavanje napačnih informacij

- Vosoughi, S., Roy, D., & Aral, S. (2018). The spread of true and false news online. *Science*, 359(6380), 1146–1151.
- Chen, X., Zhou, Y., Lv, J., Zhang, X., & Chen, H. (2023). The spread of misinformation on social media: A systematic review. *Social Network Analysis and Mining*, 13(1), 1–28.
- Kozyreva, A., Lewandowsky, S., & Hertwig, R. (2020). Citizens versus the Internet: Confronting Digital Challenges With Cognitive Tools. *Psychological Science in the Public Interest*, 21(3), 103–156.

Modul 2. Zakaj ljudje verjamejo napačnim informacijam

- Ecker, U. K. H., Lewandowsky, S., & Cook, J. (2022). The psychological drivers of misinformation belief and its resistance to correction. *Nature Reviews Psychology*, 1, 13–29.
- Pennycook, G., & Rand, D. G. (2019). Lazy, not biased: Susceptibility to partisan fake news is better explained by lack of reasoning than by motivated reasoning. *Cognition*, 188, 39–50.
- Brashier, N. M., & Marsh, E. J. (2020). Judging truth. *Annual Review of Psychology*, 71, 499–515.
- Hassan, A., & Barber, S. J. (2021). The illusory truth effect: A meta-analysis. *Cognitive Research: Principles and Implications*, 6(1), 1–16.

Modul 3. Čustva in dezinformacije

- Brady, W. J., Wills, J. A., Jost, J. T., Tucker, J. A., & Van Bavel, J. J. (2017). Emotion shapes the diffusion of moralized content in social networks. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 114(28), 7313–7318.
- Gross, J. J. (2015). The extended process model of emotion regulation: Elaborations, applications, and future directions. *Psychological Inquiry*, 26(1), 130–137.
- Brackett, M. A., Bailey, C. S., Hoffmann, J. D., & Simmons, D. N. (2025). RULER: A theory-driven, systemic approach to social, emotional, and academic learning. In *Social and Emotional Learning* (pp. 20–38). Routledge.
- Keib, K., Espina, C., Lee, Y. I., Wojdyski, B. W., Choi, D., & Bang, H. (2018). Picture this: The influence of emotionally valenced images on attention, selection, and sharing of social media news. *Media Psychology*, 21(2), 202–221.

Modul 4. Družbeni vpliv in dialog

- Sunstein, C. R. (2017). *#Republic: Divided Democracy in the Age of Social Media*. Princeton University Press.
- Pariser, E. (2011). *The Filter Bubble: What the Internet Is Hiding from You*. Penguin Press.
- Oyserman, D., & Dawson, A. (2020). Your fake news, our facts: Identity-based motivation shapes what we believe, share, and accept. In R. Greifeneder et al. (Eds.), *The Psychology of Fake News*.
- Moore-Berg, S. L., Hameiri, B., & Bruneau, E. G. (2022). Empathy, dehumanization, and misperceptions. *Social Psychological and Personality Science*, 13(2), 645–655.

Modul 5. Krepitev odpornosti

- Compton, J., van der Linden, S., Cook, J., & Basol, M. (2021). Inoculation theory in the post-truth era: Extant findings and new frontiers for contested science, misinformation, and conspiracy theories. *Social and Personality Psychology Compass*, 15, e12602.
- van der Linden, S., & Roozenbeek, J. (2020). Psychological inoculation against fake news. In R. Greifeneder et al. (Eds.), *The Psychology of Fake News*.
- Banas, J. A., & Miller, G. (2013). Inducing resistance to conspiracy theory propaganda: Testing inoculation and metainoculation strategies. *Human Communication Research*, 39(2), 184–207.
- Spearing, E. R., Gile, C. I., Fogwill, A. L., Prike, T., Swire-Thompson, B., Lewandowsky, S., & Ecker, U. K. H. (2025). Countering AI-generated misinformation with pre-emptive source discreditation and debunking. *Royal Society Open Science*, 12(6).

Izobraževanje odraslih in pedagoška praksa

- Redecker, C. (2017). *European Framework for the Digital Competence of Educators (DigCompEdu)*. Publications Office of the European Union.
- European Commission. (2021). *Digital Education Action Plan 2021–2027: Resetting Education and Training for the Digital Age*. Publications Office of the European Union.
- Aryal, M. (2024). Reflective teaching and practices in the classroom. *Journal of Multidisciplinary Research Advancements*, 2(1), 26–31.
- Mathew, N. G. (2012). Reflective classroom practice for effective classroom instruction. *International Education Studies*, 5(3), 205–211.

Praktični spletni viri

Poleg strokovne literature so za učitelje pri pripravi na pouk in strokovnem razvoju lahko koristni tudi naslednji brezplačni viri:

- **Online Combat** – spletni tečaj o pismenosti na področju digitalnih medijev, AI-pomočnik in izobraževalna igra. <https://onlinecombat.org>
- **Evropski observatorij za digitalne medije (EDMO)** – <https://edmo.eu>
- **EUvsDisinfo** – <https://euvsdisinfo.eu>
- **UNESCO: Medijska in informacijska pismenost** – <https://www.unesco.org/en/media-information-literacy>
- **Okvir digitalnih kompetenc za izobraževalce (DigCompEdu)** – Evropska komisija.